

“Недостатньо знати, треба й застосовувати.

Недостатньо хотіти, треба й робити”.

Гете

***Формування основних життєвих
компетентностей школярів шляхом
їх соціалізації на уроках освітньої галузі
«Суспільствознавство»***

Хмельницький -2015

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ОСВІТИ

РОЗГЛЯНУТО

СХВАЛЕНО

Науково- методичним центром управління
освіти Хмельницької міської ради

Протокол №__ від _____

Завідувач НМЦ _____

Думанська Г.В.

Вченою радою Хмельницького обласного
інституту післядипломної
педагогічної освіти

Протокол №__ від _____ 2015 р.

Ректор ХОІППО _____ В. Є.Берека

**ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ ЖИТТЄВИХ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ ЩЛЯХОМ ЇХ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ НА УРОКАХ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
«СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВО»**
(Методичний посібник)

*Автор: Михайлів Таміла Анатоліївна,
заступник директора з науково-методичної роботи
технологічного багатoproфільного ліцею
з загальноосвітніми класами
м.Хмельницького імені Артема мазура*

ВСТУП

Головним завданням державного стандарту базової й повно загальної середньої освіти в галузі «Суспільствознавство» є підготовка учнів до взаємодії із суспільним середовищем, до самореалізації їх як особистостей багатоманітного та різноманітного світу через засвоєння знань, формування відповідних компетенцій.

Оскільки, розвиток соціально активної особистості набуває сьогодні особливого значення, то виникає гостра потреба у визначенні основних засад, цілей, напрямів, змісту, форм і методів виховання, що цілеспрямовано та ефективно забезпечували б процес розвитку і становлення особистості, здатної само реалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій культури.

Завданнями освітньої галузі є:

- підготовка учнів до взаємодії з соціальним середовищем, до самореалізації їх як особистостей в умовах багатоманітного світу через засвоєння комплексу знань, формування відповідних компетенцій;
- формування в учнів національних та загальнолюдських цінностей, толерантного ставлення та поваги до інших народів, правової свідомості, економічного мислення;
- формування в учнів критичного мислення, навичок оцінювання суспільних явищ і процесів, життєвих та прикладних особистісно-життєтворчих, соціалізуючих, комунікативних, інтелектуально-інформаційних навичок;
- формування в учнів почуття власної гідності, відповідальності, особистого ставлення до подій і явищ суспільного життя, досвіду емоційно-оцінної діяльності, здатності визначати власну активну життєву позицію, робити свідомий вибір, встановлювати особисті цілі, спрямовані на розвиток суспільства, держави, забезпечення власного добробуту та добробуту своєї родини.

Загальні змістові наскрізні лінії освітньої галузі - людина - людина, людина - суспільство, людина - природа.

Через зміст освітньої галузі розкривається сутність соціальних явищ і процесів, що відбуваються в ході історичного розвитку людства загалом і українського народу зокрема.

Змістове наповнення галузі базується на українознавчих засадах. Воно спрямоване на виховання в особистості рис патріота України, активного компетентного громадянина, людини з гуманістичними і демократичними цінностями.

Серед структурних компонентів освітньої галузі - історія України, правознавство та етика.

Мета: Набуття учнями соціального досвіду та життєвих компетенцій шляхом створення соціально-культурного простору засобами позаурочної роботи з історії та суспільних дисциплін; формування в школярів потреби в постійному саморозвитку, самореалізації фізичних і духовних сил, закріплення, збагачення і поглиблення знань, розширення загальноосвітнього світогляду, формування наукового світогляду, вироблення умінь і навичок самоосвіти, інтересів до різних галузей науки, техніки, мистецтва, спорту, виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей і нахилів; організація дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумних розваг; поширення виховного впливу на учнів у різних напрямках виховання

Ідея досвіду полягає в тому, що залучення учнів до роботи з історії України, етики та правознавства сприятиме формуванню основ світогляду, національної самосвідомості учнів та сприятиме їх успішній соціалізації.

Актуальність досвіду:

В умовах становлення України як правової демократичної держави:

А) формування світогляду справжнього українця, моральних цінностей, як ніколи, є дуже потрібним і вимагає особливої уваги як з боку суспільства в цілому, так і від кожного громадянина зокрема;

Б) особливої важливості і значимості набуває позаурочна робота саме з історії та суспільних дисциплін, оскільки найбільше сприяє формуванню світоглядних позицій та громадянськості підростаючого покоління;

В) складні умови, за яких здійснюється сьогодні виховання учнів, вимагають і нових підходів до організації виховної діяльності педагогічних колективів, розширення її меж, які дозволили б різними засобами впливу викликати розуміння

суті виховання кожним школярем, залучивши його до активної громадської діяльності і суспільно-корисної праці;

Г) виділяється перманентна актуальність позаурочної діяльності в цілому та з суспільних дисциплін зокрема, неабиякий інтерес до неї у школярів, світоглядне значення та важливість формування життєвої компетентності в сучасних умовах;

Д) виховання учнів в позакласній роботі позитивно впливає на становлення особистості школярів, виводить їхні моральні уявлення за межі повсякденних відносин;

Е) позитивні напрацювання з проблем виховання молоді через позаурочну роботу суспільно - громадянського спрямування, не лише допоможуть багатьом вчителям в організації цієї діяльності, але й стануть стимулом до її вдосконалення і оновлення відповідно до реалій сучасності з єдиною, реальною, важливою і такою необхідною метою – **ВИХОВАННЯ** справжніх громадян незалежної України!

Тому такі предмети, як історія, правознавство, етика повинні не стільки інформувати, скільки формувати такі навички та уміння, які дозволять майбутньому громадянину знайти своє місце в суспільстві, розуміти сутність процесів, які відбуваються у повсякденному житті, бачити їхню внутрішню природу, розуміти суспільно-історичні корені процесів і явищ. Сьогодні ми говоримо, що одним із найважливіших завдань школи є формування соціально адаптованої особистості. Це передбачає формування особистості та професіонала, патріота України, який усвідомлює свою приналежність до європейської цивілізації й чітко орієнтується в сучасних реаліях і перспективах соціокультурної динаміки. Випускник школи має бути підготовлений до життя і праці у XXI столітті. Отже суспільствознавчі дисципліни покликані підготувати старшокласників до адаптації в суспільстві, створення для себе умов успіху.

Чим це зумовлено? Складністю та неоднозначністю суспільного розвитку, зокрема ускладненням матеріального виробництва, що пов'язано з високою наукоємкістю, ускладненням фінансової, управлінської, соціально-технологічної інфраструктури. В демократичному суспільстві кожна особистість є незамінною і для держави, і для суспільства в цілому.

Особистість формується у шкільному віці, і саме школа є провідною ланкою у процесі її формування. Оскільки міняються вимоги до школи, її завдання, то, очевидним є те, що неможливо нові завдання виконувати старими методами та засобами. Розвиток школи, прогрес в окремих напрямках її роботи може здійснюватися лише як інноваційний процес: заміна старих і неефективних засобів новими й більш ефективними для даних умов, використання нових технологій.

Науковою основою для досвіду стали ідеї зарубіжних та вітчизняних дидактів, психологів, вчителів-новаторів. Увага вчених спрямована на вивчення сутності та змісту компетентнісного підходу, розроблення шляхів і засобів формування і розвитку компетенцій в учнів (В.Адольф, Ю.Варданян, Б.Гершунський, С.Гончаренко, Ю.Кулюткін, А.Маркова, Л.Мітіна, Н.Лобанова, Н.Остапчук, О.Пометун, О.Савченко, Г.Сухобська та ін.). Вивченням життєвої компетентності займалися такі вчені як І.Єрмаков, Л.Мітіна, Д.Пузікова та ін. Проте проблема формування основ життєвої компетентності школярів недостатньо розроблена. На думку О. Пометун, компетентність – це складна інтегрована характеристика особистості, під якою розуміють набір знань, умінь, навичок, ставлень, що дають змогу ефективно провадити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв’язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності. Знання, вміння та навички, котрі школярі набувають і виробляють, навчаючись у школі, беззаперечно, є важливими. Поряд із цим сьогодні актуальності набуває поняття компетентності учня, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентності, на думку багатьох міжнародних експертів є тими індикаторами, що дозволяють визначити готовність учня випускника до життя, його подальшого особистого розвитку й до активної участі в житті суспільства. Діяльність учнів повинна бути організована таким чином, щоб задовольнити їхні потреби не лише пізнавальні, а й потреби саморозвитку особистості, зокрема, таких потреб:

- у самоствердженні (самоосвіта, самовиховання, самовизначення, свобода вибору);
- у самовираженні (спілкування, творчість, пошук, вияв здібностей та сил);

- захисті (самовизначення, профорієнтація, саморегуляція, колективна діяльність);
- самоактуалізації (досягнення особистісних та соціальних цілей, підготовка до адаптації у соціумі, соціальні потреби).

Мова йде про особистість, яка буде творити державність у нових історичних умовах. В нормативних документах – Законі України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», концепцію національного виховання (1994), концепцію громадянської освіти і виховання та інших наголошується, що одним із найважливіших завдань освіти є виховання нового громадянина, орієнтованого на соціалізацію.

Завдання формування творчої, соціально адаптованої особистості передбачене і у Законі України «Про загальну середню освіту», і у шкільних програмах :

- формування історичних знань;
- розвиток історичного мислення;
- виховання особистісних рис громадянина України;
- формування загальнолюдських духовних цінностей;
- сприйняття ідей гуманізму та демократії, патріотизму і взаєморозуміння між народами на основі усвідомлення історичного досвіду;
- підготовка до свідомої активної участі особистості в житті суспільства.

Отже, проблеми соціалізації завжди були в центрі уваги зарубіжних і вітчизняних педагогів і психологів. Серед українських вчених це Є.Головко, В. Піча, Л. Осьмак. Вони підкреслюють роль сучасних інститутів у самоусвідомленні особистості, опанування нею свого соціального статусу, соціальної ролі та власного «Я».

РОЗДІЛ І. ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Одним з основних завдань системи загальної середньої освіти є підвищення якості навчання. Але при цьому оцінка якості навчання зазвичай здійснюється по придбаних і сформованих в процесі навчання знаннях, уміннях і навиках. Проте така оцінка фактично не відображає рівень розвитку різних здібностей особи. У зв'язку з цим, з позиції системного психолого-педагогічного підходу, пропонується оцінювати якість навчання в середньому учбовому закладі по рівню розвитку інтелекту дитини (вербального і невербального), і по психологічній готовності до діяльності в подальшій освітній системі або в професійній діяльності. Відповідно до психолого - педагогічній концепції - підвищення якості навчання випускників загальноосвітніх шкіл може бути забезпечене при застосуванні в учбовому процесі трьох груп організації психолого-педагогічних технологій: *дослідження, проектування і взаємодії*.

Світові тенденції розвитку середньої загальної освіти характеризуються переходом від традиційної репродуктивної моделі школи до розвиваючої конструктивної моделі, орієнтованої на результат. Обновилася функція школи: не тільки навчання і виховання, але і соціалізація школяра, формування життєвої компетентності, розвиток соціальних значимих якостей особистості.

Мета освіти – формування особистості, яка буде здатна отримувати глибокі знання, професійні навички, вільно орієнтуватися, самореалізовуватися, саморозвиватися і самостійно приймати правильні, морально-відповідальні рішення в умовах мінливого світу.

Звідси ціль середньої школи: випускник школи - це полікультурна, інтелектуальна, фізично здорова особистість, яка володіє розвинутими почуттями, пізнавальними потребами і діяльними якостями, а саме, визначивши в них три пріоритетних якості - компетентність, комунікабельність, психологічну стійкість.

Одна з основних пріоритетних соціальних якостей особистості - компетентність.

Серед усіх компетентностей науковці виділяють життєву компетентність особистості.

Нам імпонує думка науковців А. Куракін, А. Мудрик, Л. Новикової, які розглядають життєву компетентність як якість особистості, що формується під час міжособистісної взаємодії, спілкування, без якого неможливе її становлення. Результати досліджень дають змогу констатувати, що одним із ефективних засобів формування основ життєвої компетентності молодшого школяра є створення умов для інтеракції учнів не тільки в позаурочний час, а й у процесі засвоєння навчального матеріалу на уроках.

Розвиток у школяра самостійності, здатності до самоорганізації, саморозвитку, самовиховання, самоосвіти – це одне з першочергових завдань сучасної школи. Школа повинна підтримати, захистити дитину, озброїти механізмами, технологіями розробки життєвих стратегій, спрямованих на формування гармонійної компетентної, конкурентоспроможної особистості, яка вміє творчо розв'язувати проблеми, вміє повноцінно жити у новому світі, адекватно реагувати на зміни, постійно самовдосконалюється, намагається змінити на краще своє життя та життя своєї країни. А це залежить від тих додаткових якостей, які ми зараз називаємо компетентностями. Важливим результатом якості навчально-виховного процесу має бути оволодіння кожним учнем ключовими компетенціями. Посилення компетентнісної спрямованості, як зазначається у Державному стандарті початкової освіти, створює передумови для індивідуалізації та диференціації навчання, запровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій, формування соціальної, комунікативної, комп'ютерної та інших видів компетенцій учнів, поглиблення їх практичної і творчої діяльності. Компетентнісний підхід до організації навчально-виховного процесу на перше місце ставить не поінформованість учня, а вміння на основі знань вирішувати проблеми, які виникають у різних ситуаціях. Реалізація компетентнісного підходу залежить від загальної освітньо-культурної ситуації, в якій живе і розвивається школяр. Розглянемо основні поняття. **Компетентність** – це загальна здібність особистості, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, набутих завдяки навчанню; це досвідченість у певній галузі, якомусь питанні; повноважність,

повноправність у розв'язанні якоїсь справи; поінформованість, обізнаність; авторитетність; коло повноважень (прав, обов'язків) певного органу чи посадової особи, установлених статутом установи, закладу. У суспільстві знань компетентність є передумовою успішної самореалізації особистості, спроможної приймати ефективні рішення, адекватно реагувати на особистісні й соціальні виклики.

Основні завдання з формування в учнів різноманітних компетентностей вирішуються саме на уроці. Тому вчителю необхідно так уміло організувати роботу, щоб зацікавити учнів, навчити дивуватися, бути спостережливим, допитливим, вдало використати можливості навчальних предметів.

Головний екзаменатор наших учнів – життя. Наскільки вони будуть адаптованими до соціального середовища, здатними оперативно приймати правильне рішення в нестандартних ситуаціях, вмітимуть аналізувати й контролювати власну діяльність, залежить насамперед від школи.

Формування таких рис особистості, як прагнення до духовної та фізичної досконалості, здатність до творчості, вибору, самоорганізації, самоуправління, сміливість, наполегливість, цілеспрямованість, вміння спілкуватися з різними людьми, - мета виховного процесу.

Компетентність – це оволодіння знаннями й досвідом настільки, щоб уміти розмірковувати про що-небудь та висловлювати свою думку.

Компетенції, які формуються в системі освіти України, орієнтовані на розвиток суб'єктивності та пов'язані з культурою мислення, здатністю до роздумів, самостереження, самопізнання, самоаналізу, самостійності та відповідальності за свої рішення, дії. Вони органічно поєднані з духовно-моральними, ціннісними установками особистості і не залежать від сфери їх застосування.

Сучасна система освіти має бути побудована на наданні учням можливостей міркувати, зіставляти різні точки зору, формулювати та аргументувати власну точку зору, спираючись на знання фактів, законів, закономірностей, вироблених наукою, власне спостереженнях, досвіді, умінні проектувати і реалізувати власні навчальні проекти, творчо і нестандартно розв'язувати навчальні проблеми, бути толерантним до іншої точки зору. За таких умов формування компетенції різних рівнів – ключових,

загальнопредметних – засобами змісту освіти є основними завданнями кожного педагога. Діяльність вчителів зосереджується на формуванні у свідомості учнів образу компетентної особистості, основними життєвими пріоритетами якої є:

- бажання розвиватися й навчатися, формувати ключові компетенції, системи цінностей, а також здатність аналізувати свій і чужий досвід;
- системне мовлення, творчість і критичність, відкритість для самовдосконалення;
- формування вміння сприймати етичні цінності, розуміти прекрасне, учитися;
- адаптованість до життя в іншомовному полі й культурному середовищі.

Сучасна молодь повинна здобувати в школі достатньо глибокі та повні знання про свою державу, і її суспільний і політичний устрій, органи влади та їхні повноваження, громадянство, права, свободи людини та громадянина, а також їх захист. Ці знання є невід’ємною основою соціальної компетентності учнів. Початкова школа працює над соціально – правовими компетентностями, які формуються на відчутті від дитини себе часткою колективу, на культурі товариських взаємин та вмінні співпрацювати, набувати комунікативних навичок. Не менш важливим є формування життєвих компетентностей учнів початкових класів шляхом організації пошукової діяльності. Під час навчання слід створювати умови для творчого, і інтелектуального, духовного розвитку компетентності учнів шляхом залучення їх до свідомої пошукової діяльності. Доцільно на уроках використовувати пізнавальні завдання. Це можуть бути :
 ребуси, загадки, кросворди, задачі, логічні вправи. Це сприяє формуванню дієвих знань активізації творчого мислення.

Одним із шляхів реформування сучасної середньої освіти загалом і мистецької зокрема є використання нових педагогічних технологій.

Прочитавши чимало методичної літератури, проаналізувавши уроки, я прийшла до висновку: викликати зацікавленість предметом можна, якщо навчити їх бачити навколо себе все прекрасне, що її оточує в навколишньому світі, виховувати уважність, спостережливість, акуратність, вміння фантазувати.

Відповідно до сьогодення, шукаю прийоми роботи на уроках із застосуванням найефективніших засобів навчання.

Сучасному суспільству потрібна інформована та компетентна особистість, яка спроможна приймати самостійні рішення і нести відповідальність за свої вчинки. Тому формування в учнів основ життєвої компетентності, навичок оцінювання суспільних явищ і процесів є одним із головних завдань, які покладені на освітню галузь «Суспільствознавство». За умов трансформації українського суспільства особливої значущості набувають питання формування в школярів нових життєвих стратегій, компетентності, конкурентоспроможності, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки. Проте, як свідчать експерименти, переважна більшість учнів не володіє такими логічними операціями мислення, як асоціювання, аналіз, синтез, класифікація, узагальнення, зіставлення, порівняння. Все це зумовлює переорієнтацію оцінювання результатів освіти, її оновлення, узгодження із сучасними потребами. Одним із таких шляхів є перенесення акцентів з процесу навчання на його результати й орієнтація змісту на формування компетентності учня: сьогоденної – освітньої та майбутньої – практичної. Отже, розвиток компетентісного навчання школярів стає найактуальнішим за часів інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних та інших обставин, без ефективного вирішення проблем, значна частина яких є непередбачуваними.

Соціалізація підростаючого покоління відбувається під впливом розвивального середовища, до якого можна віднести Всесвіт, державу, суспільство, етнос, ЗМІ. Але безпосередньо на дитину впливають такі інститути соціалізації, як сім'я, угруповання однолітків, різні неформальні об'єднання, молодіжні організації, школа та інші виховні заклади.

Соціальна компетентність

1. Організація групових форм роботи («акваріум», «ажурна пилка», «навчаючись навчаю», АКС та інших).
2. Формування навичок організації групової роботи.
3. Робота в парах (запитання один одному, взаємо оцінка, взаємоконтроль та інше).
4. Формування терпимості до різних поглядів, повага до думки іншого.

5. Формування відповідального ставлення до своєї участі у спільній роботі, за реалізацію спільно прийнятого рішення.
6. Залучення до обговорення соціально значимих проблем (Роль ООН –УПА, участь України в ВТО, НАТО, Європейському Союзі, національна ідея, соборність, федералізм, європейський вибір України тощо).
7. Використання навчальних технологій на основі змагань.

Полікультурна компетентність

1. Заохочення учнів до терпимості до різноманітних думок з приводу інтерпретацій суспільного та історичного розвитку, перспектив та пріоритетів.
2. Формування цивілізаційного підходу до розуміння шляхів розвитку суспільства.
3. Ознайомлення учнів з різними культурами та цивілізаціями, формування переконання у значенні внеску кожної з них для розвитку світової цивілізації.
4. Прийняття різноманітності світу, недопустимості однобічного, ідеологічно заангажованого сприйняття йогою
5. Підвищення культурного розвитку учнів.

Комунікативна компетентність

1. Проведення диспутів, обговорень, «круглих столів», евристичних бесід, «мозкового штурму»;
2. застосування методу «мікрофон по колу», тощо.
3. Заохочення словникової роботи, ведення термінологічних словників, проведення колоквиумів.
4. Використання історичних словників.
5. Заохочення вживання історичної термінології, вживання історичних термінів у контексті.
6. Заохочення учнів до активного спілкування.
7. Словесний розбір виконаної роботи.
8. Рецензування.

Інформаційна компетентність

1. Заохочення учнів до використання кількох джерел для вивчення навчального матеріалу.
2. Використання учнями на уроках та під час підготовки домашніх завдань різноманітних додаткових, альтернативних джерел («Український історичний журнал», журнал «Історія в школі», газету «Історія України», статті та монографії провідних українських та зарубіжних істориків, а також літератури енциклопедичного характеру, довідників, словників, монографічної літератури, документів тощо).
3. Рекомендації щодо перегляду певних телевізійних передач («Документ», «Подвійний доказ», «Свобода слова», «Намедни», «Історія міст України»);
4. Заохочення до використання на уроках художньої літератури.
5. Заохочення використання мемуарної літератури власної родини.
6. Використання інформації, отриманої в музеях.

Компетентність саморозвитку та самоосвіти

1. Удосконалення загальноосвітніх та реалізація проблемно-пошукових методів (узагальнення, виявлення та аналіз причинно-наслідкових зв'язків, виявлення загального та особливого, об'єктивного та суб'єктивного, здійснення порівняльного аналізу, аналіз джерел, абстрагування, пошук аналогій, перевтілення тощо).
2. Залучення учнів до написання повідомлень, рефератів.
3. Заохочення до участі в олімпіадах, вікторинах, виставах, виставок, круглих столах, семінарах тощо.
4. Використання випереджальних завдань.
5. Проведення практично-лабораторних робіт із застосуванням аналізу кількох джерел.
6. Обговорення проблемних завдань. Залучення учнів до формулювання та вирішення проблем уроку, теми, курсу.

Компетентність продуктивної творчої діяльності

1. Залучення учнів до підготовки і участі шкільних історичних вечорів, свят, історичних вистав.

2. Заохочення пошуково-дослідницької краєзнавчої роботи.
3. Проведення на уроках рольових ігор, застосування перевтілень.
4. Заохочення учнів до написання науково-фантастичних оповідань («У пошуках скарбів гетьмана Полуботка», «Загадка бібліотеки Ярослава Мудрого»
5. Заохочення до історичних розвідок.

Головна, кінцева мета сучасної освіти – виховання людини, здатної діяти в соціумі з урахуванням позицій інших людей, тобто формування основних життєвих компетентностей учнів. Школа не тільки повинна давати певну суму знань, умінь, навичок, вміння вчитися, але і виховувати громадянина, для якого демократичне суспільство є осередком розкриття його творчих можливостей, задоволення особистих і суспільних інтересів, усвідомлення власної ролі в житті суспільства, активне прагнення його вдосконалення згідно з демократичними нормами і цінностями. Школа має готувати громадянина як соціально компетентного, активного, відповідального суб'єкта суспільства, в якому поважаються права людини, цінність і гідність кожної особистості, а розбіжності між індивідуумами і соціальними групами людей вирішуються справедливо і конструктивно. Шкільне життя є складовою суспільного життя. Воно охоплює взаємовідносини між учнями, учнями і вчителями, вчителями один з одним і адміністрацією, з батьками. Це і діяльність, до якої залучені діти, обов'язки, які вони виконують. Діти навчаються свободі, що їм надається і правилам, які її обмежують. Вони переймаються надіями, які покладають на них дорослі, вчать поважати себе і інших. Діти сприймають цінності та принципи полікультурного та поліетнічного українського суспільства, гуманізм, толерантність, плюралізм, а також реалії українського суспільного життя, сучасні засади розвитку демократії в Україні. Вивчення правознавства, історії та етики сприяє соціалізації учнівської молоді, розвиває емоційно – ціннісне ставлення до життя, формує активну позицію особистості, сприяє набуттю досвіду громадянських дій, демократичної поведінки, ефективного спілкування, розвиває вміння і навички конструктивно – критичного мислення, ініціативи, самостійності, навичок колективної діяльності і прийняття колективних рішень. В процесі навчання учні опановують основи знань про принципи і цінності демократичного громадянського суспільства, життя і діяльність людини в такому суспільстві, про

роль і функції держави, можливості громадян впливати на політику і життя держави, про повноваження представників різних органів влади, про те, хто і як створює закони, як діють суди, як і навіщо сплачувати податки, як ефективно реагувати на правові питання нашого суспільства, яке швидко змінюється, тощо. В сучасній Україні спостерігається негативне ставлення до політики і суспільних справ серед частини молоді, часто вони не розуміють змісту громадянського суспільного життя. Уроки історії України сприяють оволодінню учнями понятійним апаратом і мовою, яка дає можливість їм брати участь у публічних заходах, формують культуру, засновану на повазі прав людини. Інтерактивні уроки з правознавства готують молодь до життя в громадянському суспільстві і демократичній правовій державі, сприяють її соціалізації.

РОЗДІЛ II. СОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ЕТИКИ

Сучасному суспільству потрібна інформована та компетентна особистість, яка спроможна приймати самостійні рішення і нести відповідальність за свої вчинки. Тому формування в учнів основ життєвої компетентності, навичок оцінювання суспільних явищ і процесів є одним із головних завдань. Школа має завдання виховувати громадянина, для якого демократичне суспільство є середовищем розкриття його творчих можливостей, задоволення особистих і суспільних інтересів, усвідомлення власної ролі в житті. Завдання школи - готувати громадянина як соціально компетентного, активного, відповідального суб'єкта суспільства, в якому поважаються права, цінність і гідність кожної особистості, а розбіжності між індивідуумами і соціальними групами людей вирішуються справедливо і конструктивно. Тому вважаю, що проблема соціалізації учнів є актуальною і потребує комплексного вирішення.

Соціалізація - це процес становлення особистості, поступове засвоєння нею вимог суспільства, придбання соціально значимих характеристик свідомості і поведінки, які регулюють її взаємини із суспільством. Соціалізація особистості припускає, що об'єктом дослідження є весь комплекс суспільно значимих якостей людини в їхній тісній взаємодії. Соціалізація особистості починається з перших років життя і закінчується періодом громадської зрілості людини, проте за деякими аспектами він продовжується все життя.

Соціалізації учнів сприяє вивчення курсу етики. Цей курс розвиває емоційно-ціннісне ставлення до життя, формує активну позицію особистості, сприяє набуттю досвіду, демократичної поведінки, ефективного спілкування, розвиває уміння і навички конструктивно - критичного мислення, ініціативи, самостійності, навичок колективної діяльності і прийняття колективних рішень.

Існує багато визначень поняття "соціалізація", які різняться залежно від розуміння їхніми авторами сутності й структури особистості. Більшість визначень цього поняття містить загальне положення про те, що сутність соціалізації полягає у

засвоєнні індивідом соціального досвіду, але розуміння змісту цього досвіду, його структури, засобів і порядку засвоєння істотно відрізняються.

У соціологічному словнику під редакцією В. Воловича соціалізація визначається як процес засвоєння індивідом знань, досвіду, норм і цінностей, включення його до системи соціальних зв'язків і відносин, необхідних для його становлення і життєдіяльності в даному суспільстві.

Сучасне розуміння соціалізації як процесу перетворення людини на особистість у результаті засвоєння нею суспільних норм та інтеграції в соціальні інститути дав Т. Парсонс. На його думку, витоком процесу соціалізації особистості є набуття нею самосвідомості та свідомості. Наслідком соціалізації є структурування сфери свідомості особистості під інформаційним впливом інституційованого соціального середовища. Так, вчений писав, "що основний характер структури окремої особистості склався у процесі соціалізації на основі структури систем соціальних об'єктів, з якими вона мала зв'язок протягом свого життя, включаючи, звичайно, культурні цінності й норми, інституційовані в цих системах" [18, с. 27]. Схожої позиції дотримуються представники біхевіоризму Б. Скіннер та Дж. Доллард, які вважали, що становлення особистості відбувається у процесі навчання людиною соціальним нормам. Ч. Кулі та Дж. Мід вважали, що одним із механізмів соціалізації є модель "міжособового спілкування", згідно з якою індивід, дивлячись на себе очима інших людей, засвоює в результаті безлічі інтеракцій правила співжиття. Ж. Піажета, Л. Колберг запропонували "когнітивну" модель соціалізації, що зводиться до розвитку свідомості й самосвідомості дитини у процесі оволодіння образним та абстрактним мисленням. Соціалізація полягає у створенні у свідомості зразків когнітивних схем, які індивід адаптує до нового досвіду за допомогою механізму "рівноваги". А. Маслоу та К. Роджерс розглядають прагнення індивіда до самоактуалізації як рушійну силу соціалізації. Ф. Боаста В. Малиновський вважали, що суть соціалізації у передаванні культурної спадщини. Згідно з теорією психоаналізу З. Фрейда, соціалізація полягає у приборканні вроджених інстинктів, виявлення яких суперечить цивілізованому способу життя, шляхом інтеріоризації соціальних регламентів. За еволюційною теорією Е. Еріксона, процес соціалізації – це подолання індивідом критичних ситуацій на життєвому шляху. У концепції М.

Лукашевича поєднанні поняття соціалізації та соціальної адаптації. На його думку, соціалізація людини відбувається в результаті взаємодії з навколишнім середовищем протягом життя шляхом адаптацій, що змінюють одна одну в кожній сфері життєдіяльності.

Отже, соціалізація має дві цілі: сприяти взаємодії людей через виконання ними різних соціальних ролей, та забезпечувати збереження суспільства передачею новим членам відповідних переконань та зразків поведінки.

Виділяють наступні фактори соціалізації:

- сукупність ролей і соціальних статусів, що пропонуються людині суспільством;
- соціальні спільноти, в межах яких індивід може реалізувати певні соціальні ролі і набути конкретний статус;
- система соціальних цінностей і норм, які домінують у суспільстві;
- соціальні інститути, які забезпечують виробництво і відтворення культурних взірців, норм і цінностей;
- загальна ситуація в країні.

Соціалізація не є одностороннім процесом. Ми вчимося у своїх батьків, одноліток. Під впливом цих людей у нас формуються інтелектуальні, соціальні та фізичні навички, які необхідні для виконання наших соціальних ролей. Якоюсь мірою вони теж вчаться від нас. Люди і установи, які відповідають за навчання культурним нормам і засвоєння соціальних ролей мають назву агентів соціалізації. Їх можна поділити на агентів первинної та вторинної соціалізації. Агентами первинної соціалізації є батьки, близькі й далекі родичі, однолітки, вчителі, лікарі, лідери молодіжних угруповань. Агенти вторинної соціалізації — представники адміністрації школи, університету, підприємства, армії, держави, ЗМІ.

Отже, процес соціалізації суто індивідуальний. Тому соціалізація індивіда з необхідністю передбачає його індивідуалізацію, формування особистісних якостей. Соціалізація є безперервним процесом. Вона охоплює всі етапи життєвого шляху людини, протягом якого вона засвоює та використовує цінності культури. Кількісне накопичення засвоєних цінностей у певний період переходить у нову якість, що виявляється у зміні структури та спрямованості особи.

Отже, розвиток компетентісного навчання школярів стає найактуальнішим за часів інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних та інших обставин, без ефективного вирішення проблем, значна частина яких є непередбачуваними.

Формування життєвих компетентностей школяра, на наш погляд, має відбуватися в умовах активного навчання. Соціалізацію розглядають як взаємодію людини з навколишнім середовищем, що триває все її життя, шляхом адаптації в кожній зі сфер її життєдіяльності. Адаптація пов'язана із засвоєнням чергової нової соціальної ситуації, суб'єктивно нової для кожної особистості, вона додає їй соціального досвіду (бо об'єктивно існує як елемент культури цього суспільства) і тим самим підвищує рівень соціалізації. Соціалізація, таким чином, триває протягом усього життя людини, створює умови для організації її безперервного формування, що відповідає неперервності освіти. Соціалізація особистості в системі сучасної школи” – це створення моделі випускника, здатного до найбільш повного розвитку, прагнення до духовного та фізичного саморозвитку, самовдосконаленню та самореалізації через організацію діяльності, спрямованої на розвиток основних життєтворчих компетенцій, формування ціннісних орієнтирів школяра. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогові стати справжнім лідером дитячого колективу. Розвиток знань, умінь, навичків учнів до певної міри є складовою компетентності. Його основні операції (аналітичність, асоціативність, логічність, системність, самостійність та ін.) допомагають учням здобувати знання, формувати уміння і навички, виробляти особистісні ставлення, тобто роблять їх компетентними. Підсумовуючи сказане вище, можемо зазначити, що **метою** досвіду є обґрунтувати соціалізацію учня для формування життєвої компетентності школярів. Аналіз досліджень свідчить, що за умов соціалізації, стає можливим розвиток підростаючої особистості, здатної визнавати і поважати цінності іншої людини; розвиток навичок спілкування та співпраці з іншими членами групи (суспільства); взаєморозуміння та взаємоповаги до кожного індивідуума; виховання якостей: толерантності, співчуття, доброзичливості та піклування, почуття солідарності й рівності; формування загальнолюдських цінностей та

загальноприйнятих норм поведінки; вміння об'єднуватися з іншими членами суспільства задля розв'язання спільної проблеми; вміння робити вільний та незалежний вибір, що ґрунтується на власних судженнях та аналізі дійсності; розуміння норм і правил поведінки в суспільстві та поваги до них; здатності цінувати свободу та вміння користуватися нею; усвідомлення особистої відповідальності.

Під час навчання у загальноосвітній школі в учня має бути сформований певний рівень готовності до дорослого життя, певна сукупність характеристик, так би мовити, життєва компетентність, що має забезпечити молодій людині здатність орієнтуватись у сучасному суспільстві, швидко реагувати на запити часу, ефективно та успішно самореалізуватись за шкільними дверима.

Оскільки життя сьогоднішнього суспільства є складним і багатогранним, щоб стати успішною людиною, учень має набути компетентності у різних його сферах: політичній, економічній, духовній, соціальній тощо. Тому в теорії компетентісного підходу до навчання висувається положення про систему компетентностей, які формуються у школярів за роки навчання.

Узагальнюючи сказане, зазначимо, що зміст освіти, форми, методи, прийоми, засоби навчання, повинні бути орієнтованими на формування компетентності учнів, тобто їх готовності до життя. А навчання має бути не рутинним, а цікавим, бажаним для учнів, а допоможуть в цьому соціалізація школяра.

Урок №1

Тема уроку: *Вступ. Що вивчає етика*

Мета уроку: ознайомити учнів з поняттями «етика»; пояснити навіщо вивчати етику та як пов'язані етика та духовний світ людини;
розвивати вміння використовувати підручник на уроках і вдома, виконуючи домашні завдання;
виховувати морально-етичне ставлення в учнів один до одного

Очікування результатів уроку:

Після цього уроку учні зможуть:

- Розповідати, що таке етика, чому вона важлива для людей. Для кожного учня;
- Пояснювати, як працювати з новим підручником;
- Характеризувати людські чесноти
- Пояснювати, як пов'язані між собою моральні правила і духовний світ людини;
- Висловлювати свої думки з приводу людських якостей, оцінювати їх з позиції добра і зла.

Тип уроку: *урок засвоєння нового навчального матеріалу*

План зміст уроку : 1. Що таке етика.

2. Для чого потрібно вивчати етику.

3. Як пов'язані етика та духовний світ людини

«Хто етику вивчає, той поганою людиною ніколи не буває.»

Хід уроку

1. Організаційний момент

2. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів

Вступне слово учителя

Сьогодні ми починаємо знайомство з новим цікавим і дуже потрібним для життя предметом - етикою. Слово це походить від грецького "звичай". Словом «етика» називається наука, яка вивчає правила поведінки, вміння поводитись серед людей.

Всі шкільні предмети важливі, але де б не пролягли ваші життєві дороги, ця наука буде завжди необхідна. Бо все життя людини то є спілкування, нескінченний діалог з іншою людиною, природою, речами й предметами, всім оточуючим світом. І від уміння вести цей діалог залежить ваша доля.

Тож, давайте навчатися мистецтву бути людиною, а значить творити свою щасливу й добру долю. Ваша перша вчителька вже навчила вас вітатися, дякувати за послугу, яку вам виявляють, просити про щось, а чи вміємо ми знайомитись, зараз перевіримо.

Вправа «Знайомство»

Всі учні, по черзі, називають своє ім'я та пояснюють чому його так назвали.

Рефлексія:

- Що ми робили?
- Навіщо ми це робили?
- Що робили решта учнів. Коли ви відповідали?

3. **Мотивація навчальної діяльності**

Слово вчителя. В нас є poradnik - це підручник етики. (**Коротка характеристика підручника, його особливостей**)

Звертаємо увагу учнів на початок кожного параграфа, де міститься діалог Олесі та Богданка

Рефлексія:

- Навіщо люди знайомляться?
- Що зазвичай ви розповідаєте про себе під час знайомства?

4. **Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів**

На сьогоднішньому уроці ви матимете можливість дізнатися, що вивчає етика, для чого потрібно вивчати її, та як пов'язані етика та духовний світ людини

5. **Вивчення нового матеріалу**

Розпочинаємо з порадами автора підручника як працювати на уроках етики (с. 12)

Отже, ми маємо завести робочі зошити, в яких будемо записувати те, що буде найважливішим для нас на уроках етики.

Учні під керівництвом вчителя підписують робочий зошит з етики, записують тему уроку

1. **Що таке етика.**

Учні виконують такі завдання (метод 2-4-всі разом)

- Прочитайте п.1 підручника на с.11
- Об'єднайтесь у пари та обговоріть з партнером по парті можливість відповіді на питання: для чого потрібно вивчати етику
- Визначити особливості, які відрізняють етику від інших навчальних предметів.

Після вивчення статтю підручника «Що таке етика».

Учні записують в робочі зошити визначення понять

«мораль».

Етика -- наука про мораль

Мораль - норми та приписи поведінки в ставленні до людей один до одного та до суспільства.

2. *Для чого потрібно вивчати етику.*

На уроках етики йдеться про, правильно спілкуватися, як налагодити гарні відносини з однолітками та дорослими, що означає бути чесним, порядним, як треба чинити, якщо ти хочеш, щоб нас поважали.

Етика допоможе вам усвідомити, що таке дружба і навчить бути щирим другом. Вона підкаже, як уникнути сварок, як зажити поваги серед однокласників. Етика навчає як бути доброю людиною.

Рефлексія:

- Чим етика подібна до інших навчальних предметів?
- Чим етика відрізняється від інших навчальних предметів?

Отже, закінчіть речення « Етику потрібно вивчати для того, щоб.....»

3. *Як пов'язані етика та духовний світ людини*

Учні виконують завдання(метод «коментоване читання»)

Прочитати с.13, по черзі ставлячи, питання до тексту абзацу.

Рефлексія:

- Які з наведених тверджень ви вважаєте правильні, а які?
 1. Духовний світ людини називають також її внутрішнім світ.
 2. Духовним світом називають усе, пов'язане з діяльністю людини, - знаряддя праці, техніку, її робоче місце.
 3. Духовний світ усіх людей однаковий.
 4. Моральні правила відображають духовний світ людини.
 5. Духовним світом називають те, що пов'язане з людською душею, - мрії, прагнення, почуття, цілі, бажання тощо.

Всі ці хороші риси поведінки і характеру людини ми називаємо чеснотами.

Чесноти - найкращі риси в характері людини, на яких ґрунтуються моральні правила

Чи відомий вам вислів «У цієї людини - прекрасна душа» і які людські чесноти

передбачає така її оцінка.

6. Осмислення нових знань і умінь

Уявіть собі, що на якійсь планеті світ був об лаштований так, що вона весь час була повернута до сонечка одним боком і тому цей бік був світлим і теплим, а всі інші – на темному. Ви - зоряні дослідники, вам треба передати інформацію про те, які люди живуть на світлій планеті, а які на темній.

(На дошці розміщено світла і темна планети. Діти на маленьких листочках пишуть чесноти позитивні і негативні та розміщують до світлої і темної планет)

Проводиться рефлексія

- На якій планеті ви хотіли б жити?
- Як ви б назвали світлу і темну півкулю?

Отже, півкуля чеснот – це той зоряний шлях, куди веде знання етики

7. Систематизація й узагальнення нових знань і умінь на перетворюючому і творчому рівні

Творча робота учнів .Спробуйте намалювати обличчя такої людини і запишіть її риси характеру : добра, привітна, доброзичлива, ввічлива, охайна тощо.

8. Підведення підсумків уроку

- Що нового ви дізнались на сьогоднішньому уроці ?
- Що означають поняття «етика» «мораль», «духовний світ» ?
- Що ви б хотіли ще дізнатись про етику як науку ?

9. Інструктаж з домашнього завдання

Прочитати УРОК 1. Підготувати та прочитати казки народів світу, де є приклади добра та зла.

Урок №2

Тема уроку: *Як розрізняють добро і зло*

Мета уроку: ознайомити учнів з змістом понять «добро», «зло», «доброчинність»; навчити давати характеристику певних подій та явищ як проявів добра і зла ; розвивати критерії оцінки певних вчинків; виховувати схильність до доброчинності та людяності.

Очікування результатів уроку:

Після цього уроку учні зможуть:

- Характеризувати вчинки і поведінку людей та подій з точки зору добра і зла;
- Розповідати, як чинити добре в тій чи іншій життєвій ситуації;
- Наводити приклади добродійності;
- Пояснювати, чому треба вибирати між добром і злом і як люди роблять цей вибір.

Тип уроку: *урок формування і вдосконалення вмінь та навичок*

План зміст уроку : 1. Що називаємо добром, а що – злом.

2. Чому люди повинні вибирати між добром і злом.

3. Що таке добродійність.

«Будь-яке зло лише тоді чого-нибудь коштує, якщо воно уміє захищати добро»

Хід уроку

10. Організаційний момент

11. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів

Вправа « Упізнай визначення »

- Норми та приписи поведінки в ставленні людей одне до одного й до суспільства. (Мораль)
- Наука про мораль. (Етика)
- Правила поведінки.(Етикет)
- Позитивна моральна риса в характері людини, добродійність. (Чеснота)
- Дайте визначення понять «мораль», «етика», «етикет», «етикетка», «чеснота».
- Назвіть «золоте» правило етики.
- Поясніть, для чого потрібно вивчати етику?
- Назвіть п'ять позитивних якостей, які характеризують святого Миколая. (Щирість, добродійність, терпимість, чуйність, прагнення допомогти й зробити добро.)

12. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Здрастуйте, діти. Минулого уроку ми почали подорож до світу етики.

Сьогодні розпочинаємо тему, якій будуть присвячені подальші три уроки. Вона називається «Чим керується людина у вчинках і поведінці».

А тему сьогоднішнього уроку записано на дошці, прочитайте її, будь ласка: - «Як розрізняють добро і зло».

13. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів

Учитель. Сьогодні на уроці ми поговоримо про те, що таке добро і зло, як їх розрізнити, з'ясуємо, чому люди повинні завжди вибирати між добром і злом. А також поговоримо про добро і красу, про добродійність, доброчинність, добромисність, дізнаємось, хто такий меценат. Ми обговоримо, чому одні притягують до себе серця людей, а інші, навпаки, відштовхують. Що лежить в основі людської краси? У

14. Вивчення нового матеріалу

1. Що називаємо добром, а що – злом.

На попередньому уроці ми говорили про те, що сучасні норми моралі ґрунтуються на засадах добра і зла. Сьогодні ми намагатимемось зрозуміти, що є добро, а що є зло в людському житті.

Тлумачний словник української мови визначає поняття «добро» так : добро – усе гарне в житті людей, що відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям. Добро в усі часи пов'язували з любов'ю, милосердям, справедливістю, щирістю. Чинити по-доброму допомагають людині моральні правила. Їх втілено в народних звичаях та традиціях, прислів'ях та приказках, народних казках тощо.

А тепер запишіть у зошит слова, які асоціюються у вас із словом «добро». (Щедрість, щирість, допомога іншим, людяність, милосердя, справедливість, кохання, краса.)

Будь-яку людину оцінюємо за її вчинками. Доброю людиною вважають ту людину, яка в різноманітних життєвих ситуаціях, свідомо вибираючи між добром і злом, здатна поступитися власними інтересами, бажаннями, комфортом заради інших.

Зло – є протилежністю добра. Зло завжди пов'язували з ненавистю, жорстокістю, підлістю тощо.

Отже, пропоную учням попрацювати в парах: намалювати портрети Добра та Зла.

Після завершення роботи малюнки вивішують на дві дошки.

Рефлексія:

- Які почуття виникають у вас, коли ви дивитесь на малюнки?

- Якими є риси зла і риси добра, що ви намалювали?

2. Чому люди повинні вибирати між добром і злом.

Чи погодитесь ви, діти, якщо я скажу, що кожна справді добра людина є красивою? Її доброта притягує до неї серця інших людей, які можуть і не помічати якісь недоліки в її зовнішності, оскільки завдяки внутрішній красі людини якісь зовнішні недоліки відходять, на другий план, стають непомітними. Російський письменник А. П. Чехов писав: «У людині все повинно бути прекрасним: і обличчя, і одяг, і душа, і думки».

- Пригадайте казки, в яких добро поєднується з красою, працьовитістю героїв.
- Уявіть, що вам потрібно намалювати портрет найкрасивішої людини. Опишіть її словами. Кого ви намалюєте?

Поняття добра і зла здобувають нові і нові сфери застосування. Був час, коли вважали, що природа, довкілля - невичерпна скарбниця для задоволення людських потреб. Люди беззастережно вирубували ліси, розорювали цілинні землі, полювали, рибалили. Так наприкінці минулого століття стало зрозумілим, що якщо люди й надалі лише використовуватимуть природу, то остаточно знищать її і себе разом з нею, бо забруднені хімічними речовинами вода, повітря й земля перетворилися на джерело смертельних хвороб.

Отже, боротьба добра та зла виявляється у вчинках людини, її виборі, ставленні до себе та до інших.

3. Що таке доброчинність.

- ❖ Від якого слова походить слово «доброчинність»?
- ❖ Дайте визначення доброчинності

Прослухайте туркменську народну казку «Мудрий Кеміне і жадібний бай» та дайте відповідь на питання

- ✓ Чи можна стверджувати, що Кеміне вчинив біднякам добро ?
- ✓ Поясніть свою думку.

6. Осмислення нових знань і умінь.

Розгляньте малюнки та прокоментуйте їх:

1-2

На яких малюнках персонажі, на твою думку, поводяться добре?

А

Б

В

Г

А. Б. В. Г.

7. Підведення підсумків уроку

А тепер найголовніший висновок уроку: людина живе на світі для того, щоб робити добро. Придивіться до облич людей. Як багато серед них красивих — красивих добротою, доброзичливістю, добродушністю, чесністю, бажанням допомогти, співпереживанням. Дивіться частіше в дзеркало. Хай у нім відбивається не лише ваша зовнішність, але й ваша душа. Я б дуже хотіла, щоб ви зростали добрими й красивими душею людьми.

8. Інструктаж з домашнього завдання

Прочитати УРОК 2. Написати невеликий твір-роздум «Чи легко вибрати між добром і злом?»

9. Перевірка знань і умінь

❖ Виписати риси характеру, які властиві добрій людині:

Чемність, брутальність, пихатість, доброзичливість, дратівливість, розважливість, чесність, брехливість, тактовність, порядність.

Цього року на уроках зарубіжної та української літератури ви будете вивчати прислів'я та приказки, які є злитком народної мудрості, духовним заповітом поколінням майбутнього.

Вправа « Продовж прислів'я чи приказку »

- Добро будує, зло.....(руйнує).
- Добре слово не коштує..... (грошей).
- До доброго звикаєш(швидко).
- Від добра добра (не шукають).
- Світ не без людей (добрих).
- Щоб тобі робили добро, роби добро(іншим).

Урок №3

Тема уроку: *Як наші вчинки пливають на життя*

Мета уроку: ознайомити учнів з поняттями «вчинок», «подвиг» ;

розвивати вміння наводити приклади звичайних вчинків, моральних вчинків, подвигів;

обґрунтувати необхідність навчитися керувати собою, для того щоб уникати помилок і утриматися від негативних учинках.

Очікування результатів уроку:

Після цього уроку учні зможуть:

- Пояснювати зміст понять «вчинок», «подвиг» ;
- Характеризувати емоції та почуття, які впливають на нашу поведінку;
- Обґрунтувати важливість умінь керувати собою.

Тип уроку: *урок комбінований*

1. Що таке вчинок.

2. Який вчинок називають подвигом.

3. Чому важливо вміти обдумувати свої вчинки та керувати собою.

«Посієш вчинок – пожнеш звичку,
Посієш звичку – пожнеш характер,
Посієш характер – пожнеш долю.»

Хід уроку

15. Організаційний момент**16. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів**

- Зачитати твір-роздум «Чи легко вибирати між добром і злом?»
- Що називають добром, а що зло?
- Про які казки ми говорили минулого уроку? Наведіть приклади.
- Чи завжди в казках перемагає доброта?
- Що таке добродійність

17. Мотивація навчальної діяльності

Усім вам, доводилось чути від дорослих «добрий вчинок», «поганий вчинок».

Наведіть, використовуючи два-три слова, приклади того, що є добрим, а що поганим у вчинках людей.

18. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів

Ми поговоримо сьогодні про те, що таке вчинок, моральний учинок, подвиг. А крім цього, ще спробуємо зрозуміти, чому важливо вміти обдумувати свої вчинки, керувати собою, замислюватися про наслідки своїх учинків.

19. Вивчення нового матеріалу*1. Що таке вчинок..*

Вчинки або дії ми робимо постійно, інколи навіть і не помічаючи цього: наприклад, одягаємося, готуємо їжу, перемо, ремонтуємо замки та інше. А ось моральний учинок — це свідомий вибір людиною добра. Люди, здатні на-моральний учинок, утверджують моральні істини. Вони в чомусь повинні переступити через себе, здолати свої бажання.

Прочитати пункт параграфа с.22-23з олівцем у руках, позначити на полях:

- *Значок «+» - те,, що добре відоме;*
- *Значок «-»- те, що зовсім нове і невідоме;*
- *Знак «!» - найважливіша думка*
- *Знак «?» - те, що потребує додаткового пояснення вчителя.*

Після виконаної роботи, давайте обговоримо:

- ❖ Що добре знайоме ви зустріли в тексті?
- ❖ Що було для вас новим і цікавим?

❖ Які думки ви вважаєте найважливіші у тексті?

❖ Які запитання викликав у вас зміст тексту?

Отже, підсумовуючи вивчене, дайте відповідь на запитання:

➤ Що таке Вчинок?

➤ Який вчинок називають моральним?

називають подвигом.

Учитель. Ми з'ясували, що таке вчинок, моральний учинок.

○ А що ж таке подвиг, як ви розумієте це слово?

○ Чи є місце подвигу в звичайному житті? Ось послухайте оповідання

якщо вміти обдумувати свої вчинки та керувати собою.

додручником:

Учні об'єднуються в четвірки, кожна з яких виконує завдання 5: розглянути малюнок, продумати відповідь на запитання до однієї ситуації (сю23-26). Потім четвірки презентують виконане завдання.

Психологи різних країн світу давно вивчають людину як особистість. Ними написано чимало робіт на цю тематику. Пропоную вам скористатися порадою – «Як керувати своїми емоціями».

● Заплющ очі й уяви себе на березі скутого кригою річки.

● Уяви, що кидаєш камінчики на поверхню доти, доки лід не розколеться.

Це дуже дійова вправа, сенс якої полягає в тому, що заледеніла річка символізує почуття тривоги. Коли ж лід зникає в уяві, зникає стрес.

10. Осмислення нових знань і умінь.

Китайський мислитель Конфуцій говорив « у людини є три шляхи, щоб розумно вчинити: перший найблагородніший, - роздуми, другий, найлегший – наслідування, третій, найгірший – досвід» Право кожного обрати свій шлях. Тому, перш ніж щось зробити треба подумати.

11. Систематизація й узагальнення нових знань і умінь на перетворюючому і творчому рівні

Використовуючи метод незакінченого речення усно продовжіть речення:

- a. Моральний вчинок – це..
- b. Подвиг – це..
- c. Свої вчинки завжди треба обдумувати, тому що ...
- d. Наші вчинки можуть образити іншу людину, яка ..
- e. Від негативних вчинків треба утримуватись, тому що..

12. Підведення підсумків уроку

А тепер найголовніший висновок уроку: протягом свого життя людина здатна як на добрі так і на недобрі справи. Ми з вами вже можемо розрізнити їх та дати самооцінку власним діям та діям людей, що живуть поруч.

Протягом життя ми потрапляємо в різні ситуації. Іноді, втрачаючи контроль над ними, ми даємо волю емоціям. Досить часто проблеми в спілкуванні виникають через те, що людина не вміє тримати себе в рамках пристойності. Дуже часто особисті переживання та емоції заважають людині вислухати кого-небудь, навіть якщо говорять дуже доречні слова. Саме такій людині загрожує непорозуміння з боку тих, с ким вона спілкується. Такої «вибухової» людини зазвичай цураються, адже вона дуже неприємний і непередбачуваний співбесідник; зокрема, з нею можна наразитися на конфлікт у компанії або, навіть, у громадському місці. Зрештою, емоційна нестабільність шкодить не тільки їй, а й тим, хто поруч.

13. Інструктаж з домашнього завдання

Прочитати УРОК 3. Написати невеликий твір-роздум «Вчинок, яким я пишаюсь»

Перевірка знань і умінь

Вправа « Упізнай визначення »

1. Здійснена людиною окрема дія стосовно чого- або кого- небудь. (Вчинок)
2. Здійснена людиною окремо дія, яка відповідає існуючим моральним правилам. (Моральний вчинок)
3. Дія, що потребує надзвичайного напруження фізичних сил, самопожертви, ризику для життя. (Подвиг)

Вправа «Знайди потрібне місце»

Визначити в переліку вчинки, моральні вчинки і подвиги, вказавши цифру у відповідному стовпчику таблиці.

Вчинок	Моральний вчинок	Подвиг
--------	------------------	--------

1. Застелити ліжко.
2. Занести бабусі важку сумку на п'ятий поверх, замість того, щоб дивитись телевізор.
3. Винести під час пожежі з охопленого полум'ям будинку немовля.
4. Ви залишилися вдома з меншою хворою сестричкою, замість того, щоб іти до друга на день народження.
5. Виконати складну домашню роботу з математики самому, а не списати її перед уроком у товариша.
6. Хлопчик, який не вмів плавати упав з мосту в ріку. Ви витягли його з води.
7. Під час чергування ви гарно прибрали в класі
8. Ідучи до школи ви допомогли старенькій бабусі перейти через дорогу

Урок №4

Тема уроку: *Що означає бути вихованим*

Мета уроку: розповісти учням як співвідносяться мораль, вихованість та етикет; розвивати вміння аналізувати на прикладах, як поведінка людей відповідає вимогам моралі та етикету; виховувати гармонійно – розвинену особистість.

Очікування результатів уроку:

Після цього уроку учні зможуть:

- Розповідати про важливість етикетних норм для життя .
- Оцінювати приклади людської поведінки відповідно до моральних норм і вимог етикету.
- Моделювати ситуації та розв'язувати їх.

Тип уроку: *урок комбінований*

- у: 1. Як співвідносяться мораль, вихованість та етикет.
2. До чого призводить незнання правил етикету.
 3. Які моральні норми не можна забувати.

«Виховані люди поважають людську особистість,
а тому завжди поблажливі, м'які,
ввічливі, поступливі» (А. Чехов).

Хід уроку

1. Організаційний момент

2. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів

- Написати невеликий твір-роздум «Вчинок, яким я пишаюсь»
- Поясніть поняття «добро», «моральна істина», «істина».
- Що таке вчинок, моральний учинок і подвиг?
- Як звучить «золоте» правило етики?
- Що таке етика, мораль, етикет, яка мета людського існування?

3. Мотивація навчальної діяльності

Учитель просить підібрати якомога більше слів, які пов'язані з поняттям «вихований». Перемагає той, хто назве найбільше слів.

Вихований — увічливий, поважний, тактовний, делікатний, коректний, уважний (до інших людей), привітний, люб'язний, милосердний, освічений, співчутливий, стриманий, добросердий, гуманний, із розумінням ставиться до інших, доброзичливий. А зараз запишіть у зошитах якості людини, яку називають невихованою.

4. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів

Ми сьогодні на уроці познайомимося з тим, що означає бути вихованим

5. Вивчення нового матеріалу *Як співвідносяться мораль, вихованість та етикет.*

Зверніть увагу на малюнок с.28 підручника

- Як ви думаєте чим засмучені Богдан і Олеся?
- Що зіпсувало їм настрій?

Робота з підручником.

Причитати діалог між героями і виконати завдання до нього.

А зараз познайомимося з текстом «Як співвідносяться мораль, вихованість і етикет?» (с. 29). Випишіть у робочий зошит визначення понять «вихованість» і «бути вихованим».

2. До чого призводить незнання правил етикету.

У наш час дотримання етикету стало необхідним для успішного існування людини. Спробуйте уявити ситуацію, коли Манглі, відомий нам з мультфільму, опиниться у сучасному суспільстві. Скільки проблем виненкне перед ним? Але ми не Манглі. Однак навіть ми можемо часто опинитися в ситуаціях, коли не знаємо, як правильно поводитися. Коли ми мандруємо різними країнами, то чимало незвичних звичаїв і традицій чекатимуть на нас.

- ✚ У Болгарії коли кажуть «ні», то кивають головою зверху в низ.
- ✚ У Японії слово «ні» вважається брутальним.
- ✚ У Китаї доторкнутися жінки, взяти її під руку, відкрити перед нею двері неприпустимо.
- ✚ В Об'єднаних Арабських Еміратах не можна, розмовляючи з кимось класти ногу на ногу і сидіти так, щоб підошви вашого взуття були направлені на співрозмовника. Це вважається образою.

Наведіть приклад ситуацій, коли в наслідок не знання правил етикету ви опинялись в незручних ситуаціях?

3. Які моральні норми не можна забувати.

Об'єднайтеся у четвірки і виконайте завдання 6 підручника (с.34-35).

6.Осмилення нових знань і умінь.

Китайський мислитель Конфуцій говорив « у людини є три шляхи, щоб розумно вчинити: перший найблагородніший, - роздуми, другий, найлегший – наслідування, третій, найгірший – досвід» Право кожного обрати свій шлях. Тому, перш ніж щось зробити треба подумати.

7.Систематизація й узагальнення нових знань і умінь на перетворюючому і творчому рівні

Використовуючи метод незакінченого речення усно продовжіть речення:

- a. Вихованість – це..
- b. Бути вихованим означає ...
- c. Незнання правил етикету різних народів може призвести до ...
- d. Зв'язок між мораллю, вихованістю та етикетом полягає, тому що..

8.Підведення підсумків уроку

Видатний український педагог В. Сухомлинський у книзі «Як виховати справжню людину» визначив десять «не можна», яких потрібно дотримуватися, щоб стати вихованою, культурною людиною.

Запам'ятайте, будь ласка, ці правила.

- Не можна байдикувати, коли всі працюють.
- Не можна сміятися над старістю і старими людьми.
- Не можна сперечатися з шанованими й дорослими людьми, особливо зі старшими.
- Не можна виявляти незадоволеність тим, що в тебе немає якоїсь речі, а в товариша є.

• Не можна допускати, щоб мама давала тобі те, чого вона не бере собі,— кращий шматок на столі, найсмачнішу цукерку.

- Не можна робити те, що засуджують старші.
- Не можна залишати стару рідну людину самотньою.
- Не можна відправлятися в дорогу, не запитавши дозволу й поради старших.
- Не можна сідати до обіднього столу, не запросивши старших.
- Не можна сидіти, коли стоїть доросла, особливо немолода, людина й особливо —

жінка.

9.Інструктаж з домашнього завдання

Прочитати УРОК 4.

10.Перевірка знань і умінь

Вправа «Закінчіть речення»

Запізнюватися у театр до початку вистави.....(порушення правил доброго тону).

Відвідування театру в спортивному одязі вважається.....(проявом невихованості).

Проходити до своїх місць уздовж ряду необхідно.....(обличчям до тих хто сидить).

Ділитися з кимось своїми враженнями під час вистави.....(неприпустимо).

Турбувати сусідів з будь-якими проханнями під час вистави вважається..... (невихованим).

Розглядати інших глядачів в залі, шукаючи знайомих.....(невиховано).

Вправа «Вибірка»

Випиши чарівні слова:

Дякую, дай, на добраніч, сиди, вибачте, будь-ласка, всього доброго, стій, перепошую, спасибі, мовчи, добрий день, до побачення, іди.

Урок №5

Тема уроку: *Урок узагальнення*

Мета уроку

систематизувати знання дітей із теми; виховувати шанобливе ставлення до людей; вивчити правила вітання й представлення при знайомстві; закріпити ключові поняття попередніх уроків

Тип уроку: *урок узагальнення та систематизації знань*

Хід уроку

1. Організаційний момент

2. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів

Ось ми й завершили вивчення теми «Візьмімо гарні вчинки собі за правило». Що нового ви дізналися з цієї теми?

3. Мотивація навчальної діяльності

Сьогодні на уроці ми постараємося систематизувати отримані знання з теми, підготуватися до уроку тематичної атестації.

4. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів

Сьогодні ви зможете перевірити, як засвоїли основні поняття теми, як навчилися оцінювати поведінку людей із позицій моральних норм і правил етикету.

5. Систематизація й узагальнення нових знань і умінь на перетворюючому рівні

1. Етика – це наука ...

А) про мораль; Б) про мову; В) про природу; Г) про закони.

2. Правила поведінки ще називають ...

А) законами; Б) нормами; В) звичаями; Г) обрядами.

3. Позитивна моральна риса в характері людини, доброчесність – це ...

А) чеснота; Б) мораль; В) почуття; Г) духовний світ.

4. Познач позитивні риси в характері людини.

А) брутальність; Б) доброзичливість; В) чесність; Г) чемність.

5. Яке з поданих тверджень називають золотим правилом моралі?

А) Доброму всюди добре.

Б) Хто шанується, того й люди шанують.

В) Удосконалюй себе як людину.

Г) Стався до людей так, як хочеш, щоб вони ставилися до тебе.

6. Добра людина ніколи не ...

А) побажає зла;

Б) надасть допомоги;

В) буде ввічливою;

Г) образить старших.

7. Ввічливість – це ...

А) моральна якість;

Б) погані вчинки;

В) культура поведінки;

Г) риса характеру.

8. Які риси властиві людині, яку називають героєм?

А) Байдужість.

Б) Турбота про інших.

В) Мужність.

Г) Нерішучість.

9. Вихованість – це ...

- А) правильна поведінка;
- Б) критична оцінка людиною власних вчинків;
- В) риса людини, яка виникає в результаті постійної роботи над собою;
- Г) культура поведінки.

10. Які норми поведінки в школі передбачені етикетом?

- А) Запізнюватися на уроки.
- Б) Під час уроку не заважати іншим.
- В) Під час уроку не вигукувати.
- Г) Під час уроку кожен може вийти коли йому заманеться.

11. Добро можна порівняти з ...

- А) сонцем; Б) дощем; В) квіткою; Г) хмарою.

12. До кожної з наведених якостей добери протилежну рису, вписавши в клітинку її порядковий номер.

А) Добро	☐	1. Брехливість
Б) Чесність	☐	2. Лінивість
В) Працьовитість	☐	3. Боягузтво
Г) Сміливість	☐	4. Зло

6. Підведення підсумків уроку

Отже, ми вивчили першу тему і наступного уроку ви виконаєте першу залікову роботу з етики.

Вчитель пояснює як готуватися до заліку та якого типу запитання можуть бути на письмовій роботі.

7. Інструктаж з домашнього завдання

Повторіть ключові поняття теми. Подумайте над висновками, які були зроблені сьогодні на уроці. Підготуйтеся до залікового уроку.

Тема заходу: *Добро і зло - вінець духовності*

Мета уроку:

актуалізувати, узагальнити і систематизувати знання учнів про добро і зло як феномени духовності. Формувати уміння і навички участі в інтерактивних формах роботи. Розширити кругозір учнів;

розвивати навички до узагальнення та систематизації знань, інтеграції інформації, отриманої із різних сфер наукового пізнання та інтуїтивно-ситуативного досвіду;

вміння наводити приклади звичайних вчинків, моральних вчинків, подвигів;

формувати в учнів морально спрямовані життєві цінності громадянина і патріота, плекати християнські чесноти.

Обладнання. Біблія, Конституція України, плакати із висловлюваннями відомих людей, Великий тлумачний словник, словник іншомовних слів, філософський та психологічний словники, «Вибрані твори» Лева Толстого, «Міфи Давньої Греції», плакати-заготовки, самоклеючі аркуші, ватмани, зошити, дошка.

«Серце є центром усіх пізнавальних дій душі....

серце є центром морального життя людини.

В серці з'єднуються всі моральні стани людини...

Є добрий і злий скарб людини...»

Учений Памфіл Юркевич.

Хід виховного заходу

1. Вступне слово вчителя. Аргументація актуальності теми.

На етапі розбудови державності, виникнення і розвитку нових соціокультурних, політичних та економічних відносин неминучими є зміни у суспільній моралі, принципах і традиціях виховання, спостерігається радикальна зміна пріоритетів у структурі системи цінностей. Ні для кого не секрет, що позитивні історико-політичні процеси сучасності супроводжують такі негативні явища, як: «розладнання суспільної свідомості», зниження моральності певної частини соціуму, кризи людського духу, втрати смислово-життєвих цінностей. З проявами споживацької психології, ринкового прагматизму, «здорового реалізму» та нігілізму загострюється низка «вічних» питань про сенс людського життя, про нескінченні

пошуки істинного ідеалу буття, про неминучий перехід у інші часово-просторові виміри. Та чи не найактуальніше в епоху самознищення духовної сутності, викривлення моральних законів звучить споконвічне: «Що є добро, а що є зло на світі? Чи можуть вони існувати одне без одного і чи завжди тінь є неодмінною супутницею світла?» То ж знаменно, що саме сьогодні ми з вами намагатимемося разом пошукати відповіді. Тема заняття - «Добро і зло - вінець духовності».

2. Формулювання очікувань учнів.

Учні записують очікування на аркушах паперу, здають учневі-асистентові. Асистент сортує їх, декілька разів повторені очікування записує маркером на ватмані, вивішує його біля дошки. Учитель проводить аналіз очікувань учасників.

3. Словникова робота в малих групах.

Учитель пропонує підібрати спільнокореневі слова до слова «дух». Звертає увагу учнів на те, що вони мають різні значення, які слід розрізняти. Учні діляться на 4 групи і, користуючись словниками (див. обладнання), виписують тлумачення слів «дух», «душа», «душевність», «духовність».

Група №1 презентує тлумачення слова «дух».

- Дух - 1) психічні здібності, свідомість, мислення;
- 2) внутрішній стан, моральна сила людини, колективу;
 - 3) з точки зору матеріалізму, - мислення, свідомість як особлива властивість високоорганізованої матерії, вищий продукт її;
 - 4) з точки зору ідеалізму, - нематеріальне начало, яке лежить в основі всіх речей і явищ та є первинним щодо матерії.

Група №2 презентує тлумачення слова «душа».

- Душа* - 1) внутрішній психічний світ людини, з її настроями, переживаннями та почуттями;
- 2) за релігійними уявленнями, - безсмертна нематеріальна основа в людині, що становить суть її життя, є джерелом психічних явищ і відрізняє її від тварини.

Група №3 презентує тлумачення слова «душевність».

- Душевність* - 1) те, що зв'язане з внутрішнім світом людини, її настроями, переживаннями та почуттями;
- 2) те, що викликає приємні почуття, приємно вражає;

3) те, що зв'язане із щирістю, відвертістю, сердечністю.

Група №4 презентує тлумачення слова «духовність.»

Духовність - це спосіб розбудови особистості, образно кажучи, зустріч із самим собою, своєю душею, внутрішнім «я».

4. Вправа Складання парадигми антитез складових духовності.

- Які почуття можуть жити у душі людини?
- Які з них ми вважаємо хорошими?

(Діти записують назви у стовпчик).

- Які з них, на вашу думку, слід у собі долати?

(Діти записують назви у стовпчик, формуючи антонімічні пари: любов і ненависть, милосердя і нетерпимість, гнів і лагідність, заздрість і доброзичливість, добро і зло).

- До якого висновку ми можемо прийти, проаналізувавши записане?

(Що світ духовності - світ, у якому живуть протилежності - добро і зло, і людина щомиті повинна робити вибір, якому почуттю надати перевагу).

5. Вправа

Учні розповідають один одному про добрий вчинок, який вони зробили. 1-2 учні-добровольці для всіх розповідають про добрі вчинки своїх сусідів по парті.

6. Евристична бесіда.

- Чи кожна людина може здійснювати добрі вчинки? За якої умови?

(Кожна, яка зуміє подолати свої негативні емоції).

- А чому так важливо уміти долати свої негативні почуття?)

(Бо коли з ними не боротися, вони переважатимуть у внутрішньому світі людини, а це призведе до деградації її особистості).

- Але ж внутрішня боротьба добра і зла стосується лише однієї людини, це її приватна справа, чому ж так багато уваги приділяють цій начебто приватній проблемі? Невже це настільки важливо для людей взагалі?

(Бо людина, в душі якої перемагає зло, приносить шкоду суспільству - провокує розбрат, сіє ворожнечу, порушує закони держави тощо. І людство не змогло б проіснувати стільки тисячоліть, якби вчасно не викристалізувало законів суспільної

моралі, своєрідного духовного кодексу, адже гнів, заздрощі і зажерливість постійно б викликали нові і нові війни, котрі, зрештою, винищили б людство).

- У яких джерелах - наукових, релігійних, політичних, мистецьких викладено загальнолюдські моральні принципи?

(В усній народній творчості, священних книгах світових релігій, у численних законодавчих актах демократичних держав, літературних творах тощо).

7. Робота в групах.

Клас ділимо на чотири групи. Представникам груп дозволяється брати з виставки потрібну їм літературу, користуючись якою, слід викласти загальнолюдські моральні принципи.

Група №1 - презентує міфологічні джерела («Міф про Епіметея та Прометея»).

Група №2 - презентує релігійні джерела (Нагірна проповідь Ісуса Христа).

Група №3 - презентує законодавчі джерела (Конституція України).

Група №4 - презентує літературні джерела (Лев Толстой «Що живить людей»).

Міф про Епіметея та Прометея

Був час, коли боги існували, а люди і звірі ще ні. Їх боги ще ліпили в підземеллі. І перед тим, як мали появитися звірі, Епіметей, брат Прометея, почав розподіляти здібності між ними: одним дав силу без швидкості, іншим - швидкість без сили, третім нагородив здатністю літати.

Але був Епіметей не дуже мудрим і не помітив, що роздав усі здібності безсловесним створінням, а рід людський іще нічим не прикрасив. І коли подивився Прометей на плоди праці свого брата, то побачив, що людина не одягнена і не взута, без домівки та без зброї, а вже наступив той день, коли треба було вийти людині на світ Божий. І от, щоб допомогти людям, вирішив Прометей вкрати у бога-коваля Гефеста його мистецтво, а в богині мудрості Афіни - її майстерність. І подарував Прометей людям уміння працювати і мислити, а також подарував їм украдений з неба вогонь.

Так люди оволоділи умінням підтримувати своє існування, вони винайшли житло, одягу, взуття. Але жити їм було все одно погано, і багато з них гинули в боротьбі зі звірами, бо ще не володіли мистецтвом жити в суспільстві. Якщо і збиралися вони

разом, то у них одразу ж починалися сварки і непорозуміння, ворожість і ненависть, і знову доводилося їм розселятися і гинути.

Злякався тоді Зевс-громовержець, що загине усе людське плем'я, і вирішив він ввести посеред людей добро, сором і правду, щоб вони служили окрасою поселень і засобом для встановлення дружніх зв'язків поміж людей. І всі зобов'язані навчатися цьому мистецтву, якщо не хочуть стати на заваді суспільному розвитку.

Нагірна проповідь Ісуса

Блаженні вбогі духом, бо їхнє Царство небесне. Блаженні тихі, бо вони успадкують землю. Блаженні засмучені, бо будуть утішені.

Блаженні голодні та спрагли справедливості, бо вони наситяться. Блаженні милосердиві, бо вони зазнають милосердя. Блаженні миротворці, бо вони синами Бога назвуться. Блаженні переслідувані за правду, бо їхнє Царство небесне. Блаженні ви, коли вас будуть зневажати, гонити та наговорювати всяке лихо на вас, обмовляючи мене ради.

Конституція України

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності і правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей.

Стаття 25. Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі.

Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

Стаття 28. Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам.

Стаття 29. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Короткий зміст оповідання Лева Толстого «Що живить людей»

Янгол упав з неба. Його знайшов біля каплиці бідний чоботар Семен, котрий віддав йому останню одежину і привів додому жити. Спочатку дружина ледь не вигнала обох, але потім глянула в обличчя незнайомцеві і - полюбила його, а той уперше посміхнувся до неї. Мандрівник назвався Михайлом і став жити разом із подружжям, допомагаючи Семенові у чоботарській справі. Слава про Семенового робітника пішла по всіх усядах, до нього із замовленнями почали звертатися з віддалених місць не тільки бідні, а й багаті люди. Одного разу пан замовив пошити собі чоботи з дорогої шкіри, а Михайло подивився на нього якось дивно, посміхнувся і сказав: «Будуть готові, коли треба.» І пошив Михайло не чоботи, а босовики, у яких відряджають померлих. А незабаром пані послала слугу сказати, що пан помер. І втретє посміхнувся Михайло до жінки, яка прийшла замовляти взуття для двох нерідних дітей, яких вона пожаліла і взяла до себе після смерті їхньої рідної матері. Тоді Михайло розкриває свою таємницю: він -янгол, якого Бог покарав за те, що він відмовився забрати душу у матері двох дітей. Господь наказав янголу виконати його доручення і дізнатися про три речі: що є в людях (доброта), чого їм не дано (знати своє майбутнє) і що живить людей (любов), і тоді уславив янгол Господа, і вирости у нього крила, і піднявся він у небо.

Три посмішки янгола символізують три істини, які він пізнав: боротьба добра і зла (перша посмішка); боротьба світла пізнання і темряви незнання (друга посмішка), боротьба життя і смерті (третя посмішка). І незважаючи на це, в людях є любов, що освітлює усе навколо. Однак, людям не дано знати, що їм потрібно для тіла, бо є інші, духовні закони, які скеровують усе на Землі.

8. «Коло ідей». Підсумок заняття.

Учні записують на аркушиках свої міркування, асистент збирає і вивішує на плакат.

Перешкоди на шляху до переважання в духовному світі добра	Способи подолання перешкод на шляху до переважання в духовному світі добра	Переваги шляху до переважання в духовному світі добра	Прогнозований результат(омріяний ідеал)

9. Домашнє завдання.

Заповніть таблицю, спробуйте скласти план самовиховання на поточний навчальний рік.

№ п/п	Які риси свого характеру я вважаю негативними	Як я їх планую викоріювати	Якими рисами характеру я пишаюся	Як я їх планую розвивати

РОЗДІЛ III. ПРАВОВА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ

Формування правосвідомості та правової культури учнівської молоді, яка в умовах національної школи проходить соціалізацію, є одним із важливих завдань сучасної освіти. Правова освіта є важливим комплексним компонентом механізму правової соціалізації особистості. Це надає їй особливої ваги і потребує нових підходів до освіти в цілому, а саме: оновлення її змісту, пошуку нових форм, методів навчання та виховання.

Формування правосвідомості та правової культури учнівської молоді, яка в умовах національної школи проходить соціалізацію, є одним із важливих завдань сучасної освіти. Правова освіта є важливим комплексним компонентом механізму правової соціалізації особистості. Це надає їй особливої ваги і потребує нових підходів до освіти в цілому, а саме: оновлення її змісту, пошуку нових форм, методів навчання та виховання.

Необхідність правової освіти закріплена у чинному національному законодавстві та в міжнародно-правових актах. У цих документах підкреслено, що *правова освіта має бути орієнтованою на створення умов для самовизначення особи, її самореалізації*. Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепція національного виховання (1994 р.), концепції громадянської освіти і виховання, Національна доктрина розвитку освіти в XXI ст., Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) та інші нормативні акти наголошують, що одним з найважливіших завдань освіти є виховання нового громадянина, національно свідомої, соціально активної, професійно компетентної особистості

На думку І.Б.Усенка, завідуючого відділом Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, викладання права – це передовсім інтерактивна комунікація учня (спочатку середньої, а потім вищої школи) і вчителя (викладача) з необхідним обсягом інформаційних джерел, що стосуються історичних засад предмета, його фундаментального базису і новітніх здобутків практичного законодавства, з метою здобуття учнем такого мінімального рівня знань і вмінь, який дозволить йому пройти відповідну офіційну сертифікацію національного або міждержавного рівня. Вважається, що після цього такий учень стає фахівцем, придатним для практичної роботи на відповідній посаді.[12,6] Тобто правове

навчання і виховання в умовах реформування українського суспільства має бути спрямоване не лише на підвищення рівня правової освіченості учнів, а й на набуття ними певних компетентностей та навичок правомірної поведінки.

Школа – це простір життя дитини, в якому вона повинна мати можливість повноцінно розвиватися. І тому школа є одним з основних інститутів соціалізації дитини. Першочерговим її завданням є сприяння становленню особистості, здатної усвідомлювати процеси життєтворчості, готової до активної участі в них. Дитина повинна не лише набувати знань, але й оволодівати засобами пізнавальної та практичної діяльності, брати участь у конструктивному діалозі, бути здатною визначати своє місце в суспільних процесах.[10,2] Сучасне покоління формується в динамічному світі, що вимагає від молоді уміння швидко вирішувати життєві проблеми. Тобто мова йде про розвиток життєвої компетентності учнів.

Соціалізація відбувається під цілеспрямованим і стихійним впливом великої кількості соціальних структур, інститутів та організацій, окремих особистостей, які сприяють засвоєнню індивідом соціальних норм та ролей. Їх називають агентами соціалізації.[7,39] На різних етапах вони відіграють різну за значенням роль. Найважливішим та найвпливовішим агентом соціалізації людини на перших етапах її життя є сім'я, яка може впливати на цей процес як позитивно, так і негативно.

Школа – соціальний інститут, що прищеплює дитині навички групового спілкування, здатність до взаємодії з іншими, до спільної діяльності, формує уявлення про суспільні цінності. Саме у школі дитина вчиться змагатися, переживати успіх і поразки. На думку психологів, у шкільний період у дитини формується самооцінка, яка у багатьох випадках зберігається протягом усього життя.[7,40]

Педагоги розглядають школу як один з основних інститутів соціалізації дитини. Першочерговим її завданням є сприяння становленню особистості, здатної усвідомлювати процеси життєтворчості, готової до активної участі в них. Дитина повинна не лише набувати знань, але й оволодівати засобами пізнавальної та практичної діяльності, брати участь у конструктивному діалозі, бути здатною визначати своє місце в суспільних процесах. Школа повинна впливати на розвиваюче середовище школяра, тісно контактуючи з його родиною, молодіжними

організаціями, в тому числі й неформальними об'єднаннями, засобами масової інформації, іншими значущими для особистості громадськими інститутами.

Від успіху соціалізації залежить, наскільки особистість, засвоївши необхідні соціальні ролі та соціальні норми, цінності, моделі поведінки, що відповідають їм і схвалюються суспільством, зможе реалізувати свої здібності.

Для суспільства успіх процесу соціалізації виступає гарантією самовідтворення: молодші покоління переймають досвід, знання, традиції старших поколінь і врешті-решт займають їх місце в системі соціальних зв'язків.[7,44]

Однак, соціалізація – це складний і суперечливий процес. Можна погодитися з думкою американського соціолога Нейла Смелзера про те, що вона ніколи не може бути на сто відсотків успішною, оскільки дітям властиво чинити опір зусиллям дорослих та змінювати процес соціалізації на багатьох етапах свого розвитку.[7,43 – 44]

Головним фактором соціалізації особистості школяра не випадково вважають **правову освіту**. Початок XXI століття ознаменований новими тенденціями у правовому навчанні. Їх особливостями є: практично-орієнтований підхід у викладенні змісту правових курсів, врахування соціального досвіду громадян, що беруть участь у різноманітних правовідносинах у реальному житті, формування активної громадської позиції особи, повага до прав людини і норм міжнародного права, забезпечення необхідного рівня юридичної грамотності особи, вирішення питань професійної орієнтації. [9,8]

Правова освіта має готувати людину, органічно адаптовану до життя у світі багатоманітних зв'язків, здатну до контактів з оточенням. Навчальна діяльність учнів на уроках правознавства має спрямовуватися на таке засвоєння змісту, щоб учень на основі застосування знань набув певних компетенцій для вирішення життєвих чи професійних ситуацій, був здатним до конкуренції на ринку праці. [6,8]

Загальні цілі правового навчання конкретизуються і реалізуються засобами цілеспрямованого формування в освітньому процесі:

- здатності до дій в складних ситуаціях, здібностей до аналізу соціальних і, зокрема, правових, норм відносно конкретних умов їх реалізації і аналізу свого власного місця і позиції відносно ситуації;
- комунікативних здатностей;
- систематичних знань у сфері права, що забезпечують актуалізацію вказаних здібностей і таких, що становлять основу соціальних навичок;
- конкретних вмій і навичок дій у соціальній сфері.[9,20]

Правову соціалізацію визначають як *процес засвоєння, сприйняття і реалізації суб'єктами правових цінностей суспільства, ідей, переживань, почуттів і емоцій людей, а також правових оцінок, норм і моделей поведінки.* [9,3]

Правознавці виділяють три важливі етапи правової соціалізації:

1. Засвоєння індивідом правової інформації.
2. Особистісне засвоєння правових цінностей – рівень формування правової свідомості.
3. «Переведення» сформованих установок, правових ідей, принципів в реальні вчинки особи, причому на всіх стадіях життєвого циклу людини.[9,3 – 4]

Заслужений вчитель України Т.М.Філіпенко поділяє соціалізацію на два етапи – *адаптацію* та *інтеріоризацію*. На її думку, на етапі адаптації відбувається процес звикання, під час якого не лише усвідомлюються, а й зближуються цілі й ціннісні орієнтації особистості як члена суспільства, засвоюються соціальні норми та вимоги, відбувається її входження в рольову структуру. Так дитина долає перший щабель власного самовизначення, суттю якого є пристосування до умов суспільного життя. На етапі інтеріоризації створюється система внутрішніх регуляторів поведінки, підсвідоме уявлення щодо соціальних норм взагалі, їх розуміння на побутовому рівні змінюється вмотивованою правомірною поведінкою свідомого громадянина, який знає свої права і застосовує їх у повсякденному житті.[13,6]

Формування системи цінностей та розвиток індивідуальності і вироблення навичок правомірної поведінки мають наслідком вироблення системи суспільних відносин. Формування ж здібностей до розвитку, включаючи і саморозвиток, допомагає виробити необхідні засоби діяльності. Вироблена система відносин і засобів діяльності разом із засвоєнням певної системи знань дають школяру

можливість соціально самовизначитися. А в підсумку – відбувається процес соціалізації.[10,4]

Отже, завданням сучасної освіти є організація особливим чином освітнього процесу, під час якого дитина цілеспрямовано засвоює систему суспільних цінностей, досвід культури, розвиває різноманітні здібності, усвідомлює себе як індивідуальність і в той же час складову даного суспільства. Правова освіта передбачає засвоєння, сприйняття і реалізацію суб'єктами правових цінностей суспільства, вироблення ними правових оцінок, норм і моделей поведінки, тобто правову соціалізацію. Загальні цілі правового навчання конкретизуються і реалізуються засобами цілеспрямованого формування в освітньому процесі певних правових здатностей, вмінь і навичок.

Етапи правової соціалізації включають засвоєння індивідом правової інформації та правових цінностей і переведення сформованих установок, правових ідей, принципів в реальні вчинки особи на всіх стадіях життя людини.

Внаслідок правової соціалізації побутове розуміння правових норм змінюється вмотивованою правомірною поведінкою свідомого громадянина, який знає свої права і застосовує їх у повсякденному житті.

Уроки курсу «**Основи правознавства**» (9 клас) орієнтуюся на такі завдання:

- Закладення основи системи правових поглядів і переконань;
- поглиблення знань учнів про походження, історичні типи, форми державності;
- надання основ початкових знань із основних галузей права, насамперед конституційного, цивільного, трудового, сімейного, адміністративного, кримінального;
- формування навичок правомірної поведінки;
- опанування певних способів поведінки в найтиповіших життєвих ситуаціях, виконання ролей різної соціальної спрямованості.

Програма курсу «Основи правознавства» охоплює найактуальніші проблеми. Для учнів мають *практичну значущість*, зокрема:

- нові аспекти законодавчого регулювання трудових правовідносин: працевлаштування неповнолітніх, робота на приватних підприємствах і у суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб, контракт як особлива форма трудового

договору, випробування при прийнятті на роботу, оплата праці, організація і проведення страйку тощо;

- питання правового регулювання підприємницької діяльності: її організаційно-правові форми, процедура реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, ліцензування певних її видів, членство та робота у фермерському господарстві тощо;
- правове регулювання земельних відносин: питання щодо права власності на землю, підстави його набуття і припинення, порядок приватизації земельних ділянок, порядок вирішення земельних спорів тощо;
- правові аспекти місцевого самоврядування, практичні аспекти діяльності місцевих рад та органів самоорганізації населення, що стосуються кожного громадянина як члена відповідної територіальної громади;
- судові процедури, зміни в адміністративному законодавстві, оновлений зміст адміністративно-процесуальних норм тощо.[6,9]

Практична спрямованість курсу правознавства забезпечується включенням в розповідь вчителя **цікавих правових ситуацій з реального життя** (особливо ситуацій, що стосуються життя підлітків), прикладів судової практики; постановкою запитань, які дають змогу школярам пов'язати матеріал уроку із соціальним досвідом.

Ситуативні завдання стимулюють прагнення учнів до самоосвіти, сприяють глибокому засвоєнню навчального матеріалу, його практичному застосуванню до аналізу реальних майбутніх подій і явищ.

На етапі інтеріоризації **розв'язання юридичних задач (ситуацій)** є одним із основних видів діяльності при вивченні теорії держави і права, а особливо під час ознайомлення з галузями права. За допомогою ситуативної задачі можна перевірити теоретичну базу школярів та їх вміння застосовувати набуті знання на практиці. Матеріал для задач знаходжу в засобах масової інформації (газетах, журналах, в тому числі і фахових; використовую ситуації, що стали предметом розгляду в телевізійних програмах «Федеральный судья», «Час суда», «Суд идет»), в збірках дидактичних матеріалів (О.Д.Наровлянського), збірках задач (С.В.Дрожиної, С.П.Ратушняка), робочих зошитах (О.Є.Святокума, О.П.Мокрогуза та

В.В.Саверської-Лихошви), практикумах (В.В.Квасова), посібниках із зовнішнього незалежного тестування (Н.Л.Міщенко, Л.М.Ісаєнка), зошитів для тематичного оцінювання знань учнів з основ правознавства (О.Бармака та М.Бармака, О.Є.Святокума, С.П.Ратушняка, О.В.Гісема та О.О.Мартинюка) тощо.Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення відносить уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, підготують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Саме тому важливим є не тільки вміння оперувати знаннями, ай бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати і управляти інформацією, активно діяти, швидко примати рішення, навчатись упродовж життя. У системі компетентісного підходу до навчання нових аспектів набувають вимоги до засобів навчання. Вимоги до педагогічного процесу з позиції компетентісного підходу до навчання представлені.

Можливості курсу правознавства щодо формування основних груп життєвих компетентностей учнів

Соціальна	Полікультурна	Комунікативна	Інформаційна	Самоосвіти і саморозвитку	Продуктивна творча діяльність
1.Залучення дітей до нестандартних уроків: уроків-коференцій, «броунівський рух», «дерево рішень», вільні дебати. «мета-план». 2.Відвідування засідань суду. 3.Зустрічі з представниками правоохоронних органів. 4.Стимулювання	1.Використання фрагментів художніх, документальних та наукових фільмів. 2.Проведення інтегрованих уроків, наприклад, тема з праваознавства «Право власності» разом з вчителем економіки. 3.Проведення узагальнюючих уроків, наприклад «Калейдоскоп	1.Проведення уроків, які передбачають активне спілкування школярів (конференція, де бати, дискусія, діалог, учнівський конгрес, синтез думок, симпозіум, публічний форум). 2.Залучення учнів до роботи в парах та групах з обговоренням певних навчальних питань, проведення взаємоопитуван	1.Стимулювання роботи з різними джерелами інформації (підручник, документи, довідники, художні та документальні фільми, наукові журнали тощо) 2.Використовувати завдання, пов'язаних з аналізом таблиць, схем, діаграм графіків тощо. 3.Консультува	1.Формування та розвиток інтересів учнів до предмету 2.Створення індивідуальних програм для обдарованих дітей. 3.Створення індивідуальних програм для дітей з особливими потребами. 4.Залучення учнів до написання наукових робіт та до участі в учнівських проектах. 5.Розвиток	1.Навчання розв'язувати проблеми в індивідуальній діяльності та в групі(метод «Прес», «Займи позицію», мікрофон, аналіз правової ситуації, робота в парах, «два, чотири, всі разом», робота в малих групах,»6*6

<p>ання ініціативи дітей: проведення диспутів, марафонів ідей тощо.</p> <p>5. Організація правового всеобучу для класів до профільної підготовки.</p> <p>6. Організація правозахисної діяльності у класах середньої ланки.</p> <p>7. Стимулювання суспільної активності учнів.</p>	<p>юридичних професій».</p> <p>4. Використання випереджаючих завдань, наприклад, що таке усиновлення, опіка та піклування.</p> <p>5. Проведення екскурсій на виставки («Анна Франк», «Виставка толерантності»).</p> <p>6. Проведення дидактичних ігор.</p> <p>7. Реалізація роботи в групах з диференціюванням тематики, наприклад у темі «Право на освіту».</p> <p>8. Стимулювання учнів до опрацювання питань полікультурного характеру в періодичній пресі.</p> <p>9. Проведення акції «Допоможи ближньому».</p> <p>10. Організація роботи «Пошта довіри».</p>	<p>ь та взаємооцінка.</p> <p>3. Створення візитки-презентації прав людини, що вивчаються.</p> <p>4. Запрошення юристів, суддів під час вивчення тих чи інших тем, забезпечення живого спілкування з правоохоронцями.</p> <p>5. Спілкування з іноземними ровесниками за допомогою інтернету.</p> <p>6. Організація діяльності ШЕКа (шкільного евоклубу).</p> <p>7. Організація волонтерської роботи.</p> <p>8. Організація роботи шкільного прес-центру.</p>	<p>ння учнів щодо підготовки, проведення та обробки результатів соціологічного опитування.</p> <p>4. Залучення учнів до науково-пошукової діяльності.</p>	<p>аналітичного мислення учнів (метод «Торнадо»), «Спаринг», щоденник розвитку ідей, «Снігова куля», «Карусель».</p> <p>6. Здійснення обов'язкового зворотнього зв'язку в процесі самоосвіти під час проведення бесід, тестів, ігор, семінарів, проєктів.</p> <p>7. Усвідомлення чіткого зв'язку між формуванням самоосвітньої компетентності, з одного боку, інформаційної, а з другого- компетентності продуктивної творчої діяльності. Таким чином, самоосвіта великою мірою ґрунтується на опрацюванні інформації і, у свою чергу, є основою для розвитку творчості дитини.</p>	<p>*6», «Ажурна пилка», «Пустий стілець», дебати, письмові дебати, та інші)</p> <p>2. Спільне з учнями визначення плану роботи на уроці («Запитай у автора», «Залишіть за мною останнє слово»)..</p> <p>3. Залучення учнів до створення банку запитань з певної теми</p> <p>4. Розвиток уяви учнів, їх мислення та пам'яті.</p> <p>5. Заохочення ініціативи учнів.</p> <p>6. Реалізація навчальних та деяких соціальних проєктів.</p>
--	---	---	---	---	---

Доцільно співвіднести можливості продуктивного навчання зі специфікою кожної окремої групи компетентностей.

Специфіка кожної групи компетентностей

Соціальна	Полікультурна	Комуніка- тивна	Інформаційна	Самороз- витку та самоосвіти	Продуктив- ної творчої діяльності
1.Вміння робити вибір. 2.Вміння приймати рішення. 3.Вміння брати відповідальність 4.Вміння безконфліктно співіснувати.	1.Оволодіння досягненням культури. 2.Розуміння інших людей, їх індивідуальності, їх відмінностей за національними, культурними, релігійними та іншими ознаками	1. Вміння спілкуватися усно, письмово, рідною та іноземною мовами.	1.Вміння добувати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел	1.Готовність та потреба навчатися протягом усього життя.	1.Готовність та потреба у творчості

Формування життєвих компетентностей школяра, на наш погляд, має відбуватися в умовах активного навчання до якого відноситься інтерактивні технології навчання. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки завдяки постійній, активній взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де й учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання і розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що знають, уміють і здійснюють. Організація інтерактивного навчання на уроках правознавства передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблеми на основі аналізу обставин і відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогові стати справжнім лідером дитячого колективу. Переконалися в перевагах і результативності інтерактивного навчання можна тільки за умови безпосередньої його реалізації в педагогічній діяльності. Говорячи «інтерактивні методи», ми тим самим наголошуємо на якостях самого методу. Пізнавальна діяльність учнів при цьому є вторинною, тобто, як тільки перестає працювати метод — учень перестає активно навчатися та взаємодіяти з іншими. В інтерактивному навчанні основною є активність учня, що задається не тільки безпосередньо методом, але й іншими чинниками, наприклад, освітнім

середовищем, створюваним у навчальному закладі, тощо. У даному випадку, результатом навчання стають набуті учнями правових знання, уміння та навички, ціннісні орієнтири. Тобто розвиток знань, умінь, навичків учнів до певної міри є складовою компетентності. Його основні операції (аналітичність, асоціативність, логічність, системність, самостійність та ін.) допомагають учням здобувати знання, формувати уміння і навички, виробляти особистісні ставлення, тобто роблять їх компетентними. Підсумовуючи сказане вище, можемо зазначити, що **метою** досвіду є обґрунтувати потенціал інтерактивних технологій навчання для формування життєвої компетентності школярів. Аналіз досліджень свідчить, що за умов інтерактивних технологій навчання, стає можливим розвиток підростаючої особистості, здатної визнавати і поважати цінності іншої людини; розвиток навичок спілкування та співпраці з іншими членами групи (суспільства); взаєморозуміння та взаємоповаги до кожного індивідуума; виховання якостей: толерантності, співчуття, доброзичливості та піклування, почуття солідарності й рівності; формування загальнолюдських цінностей та загальноприйнятих норм поведінки; вміння об'єднуватися з іншими членами суспільства задля розв'язання спільної проблеми; вміння робити вільний та незалежний вибір, що ґрунтується на власних судженнях та аналізі дійсності; розуміння норм і правил поведінки в суспільстві та поваги до них; знання законів, основних прав людини; особистої відповідальності та громадянського обов'язку; здатності цінувати свободу та вміння користуватися нею; усвідомлення особистої відповідальності.

Основними завданнями, які ставляю перед собою я як вчитель, є

- навчати мислити, приймати рішення, розв'язувати проблеми,
- вчити спілкуватися, ставити запитання, представляти різні позиції,
- заохочувати до співпраці, вчити досягати компромісу,
- створювати ситуації, в яких учні безпосередньо визначають і розв'язують конкретні суспільні проблеми та ситуації (особливо проблеми своєї місцевості, найближчого середовища та інших груп, до яких належить учень).

Виходячи з таких завдань, форми роботи добираю такі, що захоплюють учнів, пробуджують у них інтерес та мотивацію, навчають самостійному мисленню та діям. Ефективність і сила впливу на емоції й свідомість учнів у великій мірі

залежить саме від тісного зв'язку форм навчання з уміннями й стилем роботи вчителя.

Виходячи з вимог формування компетентностей засобами змісту начального предмету, доцільно визначити, що оволодіння певними знання, предметними та загально предметними уміннями і навичками, способами діяльності дає можливість розширити життєву компетентність учня. Прикладом цього можуть бути, зокрема, оволодіння змісту курсу «Правознавство» для формування соціальної компетентності, розвиток основних видів мовленевої діяльності – для комунікативної, засвоєння культурологічного змісту історії, літератури, етики, світової художньої культури – для полікультурної тощо. Поєднання можливості курсу «Правознавства» щодо формування основних груп життєвих компетентностей учнів засобами інтерактивну подано в таблиці.

Пояснювальна записка

Навчальна програма з правознавства (практичний курс) 12-річної школи до певної міри втілює засади компетентісно орієнтованого підходу до навчання. Тому, відповідно до змісту цієї програми, виходячи із теми досвіду, вибрано систему уроків з теми «Закони вжитті твоєї сім'ї» та «Твої права в трудових відносинах». Вона об'єднує 7 уроків різних типів, зокрема:

- **Урок №1.** Шлюб і сім'я (засвоєння нового навчального матеріалу).
- **Урок №2.** Права та обов'язки батьків і дітей (урок формування і вдосконалення вмінь та навичок).
- **Урок №3.** Як дитина може захистити свої права (комбінований).
- **Урок №4.** Праця в нашому житті (засвоєння нового навчального матеріалу). У Технологічному багатопрофільному ліцеї викладається економічний курс до профільної підготовки «Ділова активність».
- **Урок №5.** Як стати працівником (урок формування і вдосконалення вмінь та навичок).
- **Урок №6.** Праця неповнолітніх (комбінований).
- **Урок №7.** Закони вжитті твоєї сім'ї та твої права в трудових відносинах (урок контролю та корекції знань, вмінь та навичок).

Урок №1

Тема уроку: *Шлюб і сім'я*

Мета: дати уявлення про поняття «сім'я» і «шлюб», умови укладання шлюбу, особисті немайнові та майнові права та обов'язки подружжя; пояснити, використовуючи положення статей Сімейного кодексу України, умови укладання шлюбу, в тому числі неповнолітніми; аналізувати правові ситуації й пропонувати шляхи їх розв'язання на підставі норм сімейного права; Формувати правову культуру школяра; формування основних життєвих компетентностей (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Тип уроку: засвоєння нового навчального матеріалу

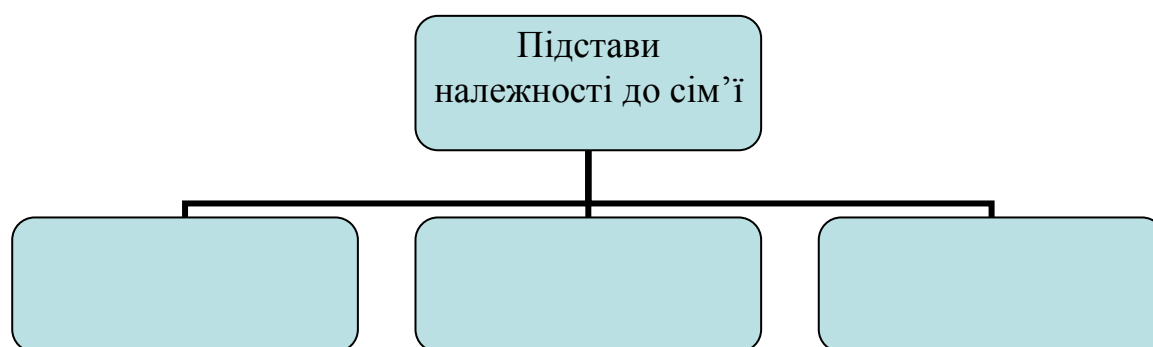
I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школяра до сприйняття нової теми.

III. Мотивація навчальної діяльності

Більшість з нас є членами сім'ї, ви живете з батьками, братами та сестрами, іноді – з бабусями та дідусями.

Використовуючи метод «Робота в парах» заповніть таблицю

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

Вчитель оголошує тему уроку. Після цього уроку Ви зможете:

- пояснювати, що таке шлюб і сім'я, якими законами регулюються сімейні відносини;
- оцінювати можливі наслідки укладання шлюбу та створення сім'ї неповнолітніми;
- Пояснювати права та обов'язки подружжя.

V. Вивчення нового матеріалу.

1. Що таке шлюб і сім'я

Одним із основних понять сімейного права є шлюб. Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.

Шлюб – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.

Право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку. Шлюбний вік для жінки встановлюється у сімнадцять, а для чоловіка – у вісімнадцять років. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день реєстрації шлюбу.

За заявою особи, яка досягла чотирнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

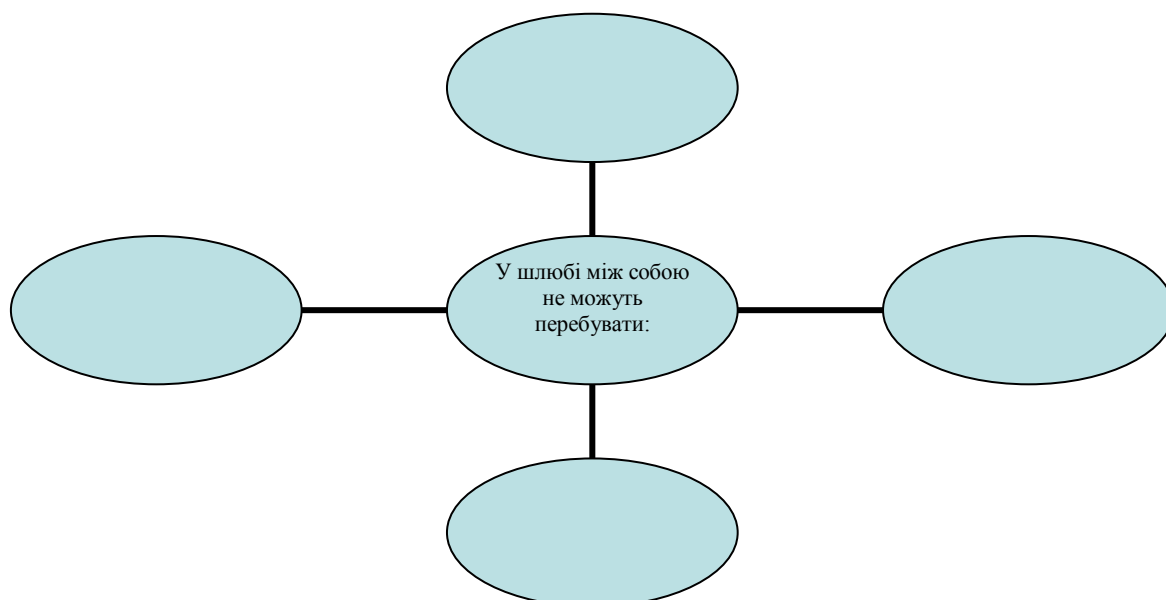
2. Шлюб

Закінчіть речення, користуючись змістом підручника

Шлюб ґрунтується на

Хоча в окремих ісламських країнах, де норми права ґрунтуються на законах шаріату, дозволяється порушення принципу одношлюбності. Наприклад, Сімейний кодекс 1984 р., що діє в Алжирі, дозволяє чоловікові мати одночасно чотирьох дружин.

Використовуючи метод «Карта понять, ідей» кожен заповнює схему, використовуючи власний досвід та знання отримані з прочитаної літератури або кінофільмів.

Перевірте свою роботу, прослухавши інформацію вчителя.

У шлюбі між собою не можуть перебувати:

- особи, які є родичами прямої лінії споріднення;
- рідні (повнорідні, неповнорідні) брат і сестра. (Повнорідними є брати і сестри, які мають спільних батьків, а неповнорідними – які мають спільну матір або спільного батька);
- двоюрідні брат та сестра, рідні тітка, дядько та племінник, племінниця;
- усиновлювач та усиновлена ним дитина (шлюб між ними може бути зареєстровано лише в разі скасування усиновлення).

Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком до будь-якого державного органу реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором. Така заява подається особисто чи через представника.

Якщо реєстрація шлюбу у визначений день не відбулася, заява про реєстрацію шлюбу втрачає чинність після спливу трьох місяців від дня її подання.

Особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, повинні повідомити одна одну про стан свого здоров'я. Приховання тяжкої хвороби, а також хвороби, небезпечної для другого з подружжя, їхніх нащадків, може бути підставою для визнання шлюбу недійсним.

Присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою. Реєстрація шлюбу через представника не допускається.

Наречені мають право обрати прізвище одного з них як спільне прізвище подружжя або надалі іменуватися дошлюбними прізвищами. Вони також мають право

приєднати до свого прізвища прізвище нареченого, нареченої. Якщо вони обоє бажають мати подвійне прізвище, за їхньою згодою визначається, з якого прізвища воно буде починатися. Складення більше двох прізвищ не допускається, якщо інше не впливає із звичаю національної меншини, до якої належить наречена або наречений.

3.Права та обов'язки подружжя

Опрацювати відповідне питання підручника використовуючи метод тексту таким чином:

- *значок «+» - те, що вам дуже відоме;*
- *значок «-» - те, що для вас зовсім нове і ви про це не знали;*
- *значок «!» - найбільш важливі думки;*
- *значок «+» - фрагмент, що викликає у вас запитання.*

Обговорення всі позначок.

VI. Осмислення нових знань та умінь.

Висловіть свою точку зору за методом «Займи позицію» щодо доцільності укладання шлюбного договору

VII. Систематизація й узагальнення нових знань і умінь на перетворюючому і творчому рівні.

За допомогою тексту підручника та витягів із Сімейного кодексу України знайдіть вихід із запропонованих ситуацій.

- Андрій (20років) та Олена (16 років, вагітна)вирішили одружитися, про що дівчина повідомила своїх батьків. Батьки Олени проти шлюбу, оскільки хлопець не має вищої освіти,. Ніде не вчиться і не має постійного заробітку. Як буде вирішена ситуація?
- Оксана та Віктор вирішили одружитись і занесли заяву до державного органу реєстрації актів цивільного стану оскільки Оксана була єдиною дочкою в сім'ї її батьки вирішили на себе взяти організацію весілля. Вони замовили зал у кафе, купили Оксані весільну сукню та поступово почали запрошувати гостей. За тиждень до весілля Віктор заявив, що він не хоче офіційно одружуватися і запропонував

жити просто спільно деякий час для того, щоб краще пізнати один одного. Чи є дії Віктора правомірні? Чи може Оксана примусити Віктора одружитися? Батьки Оксани вимагають в суді відшкодування завданої матеріальної та моральної шкоди. Яке рішення прийме суд?

- Валентина та Олександр одружилися тиждень тому. На гроші, що були їм подаровані вони придбали телевізор, наручні годинники, кухонний комбайн, жіночу шкіряну куртку, а гроші, що залишилися поклали на рахунок в банку, відкритий на ім'я чоловіка. Визначте, як буде поділене майно, у випадку розлучання.

VIII. Підведення підсумків уроків.

Дайте визначення основним поняттям в кінці параграфа підручника.

Оцінювання навчальної діяльності учнів на уроці.

IX. Інструктаж з домашнього завдання.

Основне. Опрацювати параграф підручника 17.

На вибір. Скласти коротку пам'ятку для тих, хто вступає в шлюб. Порадьтеся з цього приводу з батьками.

Урок №2

Тема уроку: *Права та обов'язки батьків та дітей*

Мета: дати уявлення про права та обов'язки у взаєминах дітей та батьків; розуміти права та обов'язки батьків і дітей, наводити приклади окремих прав батьків і дітей; розвивати вміння розв'язувати правові ситуації, пов'язані з правами та обов'язками батьків і дітей; формувати свідоме ставлення до взаємних прав та обов'язків батьків та дітей; формування основних життєвих компетентностей (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Тип уроку: урок формування і вдосконалення вмінь та навичок.

Література:

Підручники:

1. Наровлянський О.Д.П Правознавство (практичний курс): Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.:Грамота, 2009.- с. 130-134.
2. Самолук В. Філіп'єв А. Основи правознавства.- Остріг, 2006.

Посібники:

1. Ратушняк С.П. Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу. 12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)

Методичні посібники:

1. Бізбіз Т.О. Усі уроки «Правознавство. Практичний курс». 9 клас./ Т.О Бізбіз, Я.Г.Бондаренко, В.О Коваль, Л.Г. Чабан, І.А.Карп'юк . – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – с.97-126

2.Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144с.

3. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – К.: Генеза, 2006. – с. 215-222

I.Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школяра до сприйняття нової теми.

III. Мотивація навчальної діяльності

Використовуючи метод «Аналізу правової ситуації» розв'яжіть правову ситуацію:

Валентині 16 років, вона вагітна.

Валентина стверджує, що батько дитини – її друг Віктор, якому 18 років. Він заперечує своє батьківство щодо дитини. Відмовляється одружуватися з Валентиною і утримувати в майбутньому дитину.

- Чи існують правові підстави, які можуть змусити Віктора одружитися з Валентиною?
- Чи повинен Віктор утримувати позашлюбну дитину?
- Як діяти Валентині?
- Які шляхи вирішення ситуації ви б запропонували?

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

Вчитель оголошує тему уроку. Після цього уроку Ви зможете:

- пояснювати, чому права та обов'язки батьків та дітей є взаємними;
- наводити приклади окремих прав батьків та дітей;
- моделювати та розв'язувати правові ситуації, пов'язані з правами і обов'язками батьків і дітей

- висловлювати власне ставлення до взаємних прав та обов'язків батьків і дітей.

V. Вивчення нового матеріалу.

1. Права та обов'язки батьків та дітей

Які обов'язки мають Ваші батьки щодо Вас?

Права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому державним органом реєстрації актів цивільного стану. При цьому застосовуються такі правила визначення походження:

1. Дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя. Це ж стосується і випадку, коли дитина народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним. Однак, якщо дитина народилася до спливу десяти місяців від дня припинення шлюбу або визнання шлюбу недійсним, але після реєстрації повторного шлюбу її матері з іншою особою, вважається, що батьком дитини є чоловік її матері у повторному шлюбі.
2. Дружина і чоловік мають право подати до державного органу реєстрації актів цивільного стану спільну заяву про невизнання чоловіка батьком дитини.
3. У разі штучного запліднення дружини, проведеного за письмовою згодою її чоловіка, він записується батьком дитини, яка народжена його дружиною. Так само у разі імплантації в організм іншої жінки зародка, зачатого подружжям, батьками дитини є подружжя.
4. Якщо мати та батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від матері визначається на підставі документа закладу охорони здоров'я про народження нею дитини, а походження дитини від батька визначається:
 - а) за заявою матері та батька дитини (така заява може бути подана як до, так і після народження дитини до державного органу реєстрації актів цивільного стану. Якщо заява про визнання себе батьком дитини подана неповнолітнім, державний орган реєстрації актів цивільного стану повідомляє батьків, опікуна, піклувальника неповнолітнього про запис його батьком дитини);
 - б) за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини (чоловік, який не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини, може подати до державного органу реєстрації актів цивільного стану заяву про визнання себе батьком дитини, мати якої померла або оголошена померлою, визнана недієздатною, безвісно відсутньою, позбавлена

батьківських прав, або якщо мати дитини не проживає з нею не менш як шість місяців і не проявляє про неї материнської турботи та піклування);

в) за рішенням суду (батьківство щодо дитини може бути визнане за рішенням суду; підставою для визнання батьківства є будь-які відомості, що засвідчують походження дитини від певної особи).

Особа, яка вважає себе батьком дитини, народженої жінкою, яка в момент зачаття або народження дитини перебувала у шлюбі з іншим чоловіком, має право пред'явити до її чоловіка, якщо він записаний батьком дитини, позов про визнання свого батьківства. З іншого боку, особа, яка записана батьком дитини, відповідно має право оспорити своє батьківство, пред'явивши позов про виключення запису про нього як батька з актового запису про народження дитини. Оспорювання батьківства можливе лише після народження дитини і до досягнення нею повноліття. Воно неможливе у разі смерті дитини. Не має права оспорювати батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини вона знала, що не є батьком, а також особа, яка дала згоду на штучне запліднення своєї дружини.

2. Обов'язок батьків щодо утримання дітей. Взаємність обов'язків батьків та дітей

Взаємні обов'язки матері, батька та дитини утримувати одне одного. Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. За рішенням суду, кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька або у твердій грошовій сумі.

Робота зі словником

Аліменти – правовий термін, який має латинське походження і буквально означає «утримання», «годування», під яким розуміють, як правило, грошове утримання, яке у передбачених законом розмірі та випадках одні особи зобов'язані надати іншим у зв'язку з наявними між ними сімейними та родинними відносинами.

Частка заробітку (доходу) матері, батька, яка буде стягуватися як аліменти на дитину, визначається судом. Якщо платник аліментів має нерегулярний, мінливий дохід, частину доходу одержує в натурі, а також за наявності інших обставин, що

мають істотне значення, суд за заявою платника або одержувача може визначити розмір аліментів у твердій грошовій сумі.

Батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначити розмір та строки виплати. Умови договору не можуть порушувати права дитини, які встановлені Сімейним кодексом. Договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується.

Аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня пред'явлення позову. Аліменти за минулий час можуть бути присуджені, якщо позивач подасть суду докази того, що він вживав заходів щодо одержання аліментів з відповідача, але не міг їх одержати у зв'язку з ухиленням останнього від їх сплати. У цьому разі суд може присудити аліменти за минулий час, але не більш як за три роки.

Обов'язки батьків та дітей не дарма називаються взаємними – адже й діти коли стануть дорослими, зобов'язані надавати допомогу своїм батькам, піклуватися про них у разі настання непрацездатності. Це обов'язок – не лише моральна норма, він закріплений в Сімейному кодексі України. Повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги. Якщо мати, батько були позбавлені батьківських прав і ці права не були поновлені, обов'язок утримувати матір, батька у дочки, сина, щодо яких вони були позбавлені батьківських прав, не виникає.

Дочка, син, крім сплати аліментів, зобов'язані брати участь у додаткових витратах на батьків, викликаних тяжкою хворобою, інвалідністю або немічністю.

У виняткових випадках, якщо мати, батько є тяжко хворими, інвалідами, а дитина має достатній дохід (заробіток), суд може постановити рішення про стягнення з неї одноразово або протягом певного строку коштів на покриття витрат, пов'язаних з лікуванням та доглядом за ними.

VI. Осмислення нових знань та умінь.

Громадянин Сухий – самотній пенсіонер, до того ж він хворіє на цукровий діабет і потребує дорогих ліків. Він має двох дітей від свого шлюбу з громадянкою Ключейченко – Івана та Ірину. Проте контактів із дітьми він не підтримує, оскільки з Ключейченко розлучився, коли діти були ще маленькими. До досягнення дітьми

повноліття Сухий, за рішенням суду, сплачував аліменти на дітей, проте іншим чином ніякої участі в їх вихованні не брав та допомоги по утриманню не надавав. Ключенко працювала на двох роботах для того, щоб забезпечити дітям можливість навчатися. Зараз Іван – успішний бізнесмен, а Ірина працює директором магазину та також непогано заробляє. Як Іван, так і Ірина усіма силами підтримують матір, яка теж вже пенсіонерка, як матеріально, так і особисто. Сухий звернувся до суду з позовом про призначення йому утримання від Івана та Ірини. Яке рішення, на Вашу думку, має прийняти суд?

VII. Підведення підсумків уроків.

Дайте визначення основним поняттям в кінці параграфа підручника.

Оцінювання навчальної діяльності учнів на уроці.

VIII. Інструктаж з домашнього завдання.

Основне. Опрацювати параграф підручника 18. Виконати завдання 6 на с.134 підручника.

На вибір. Скласти невелике есе-роздум на тему: чи повинна держава втручатися в сімейні стосунки.

Урок №3

Тема: *Як держава захищає права дітей*

Мета: дати уявлення про державні органи та установи, що опікуються правами дитини, підстави та процедури позбавлення батьківських прав, поняття «усиновлення», «опіка», «піклування»; розповідати про підстави й процедуру позбавлення батьківських прав; розрізняти усиновлення та опіку й піклування; моделювати та розв'язувати правові ситуації; формування основних життєвих компетентностей (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Тип уроку: комбінований

Література:

Підручники:

1. Наровлянський О.Д.П Правознавство (практичний курс): Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.:Грамота, 2009.- с135-142
2. Самолюк В. Філіп'єв А.Основи правознавства.- Остріг, 2006.

Посібники:

1. Ратушняк С.П. Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу. 12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)

Методичні посібники:

1. Бізбіз Т.О. Усі уроки «Правознавство. Практичний курс». 9 клас./ Т.О Бізбіз, Я.Г.Бондаренко, В.О Коваль, Л.Г. Чабан, І.А.Карп'юк . – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – с.97-126

2.Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144с.

3. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – К.: Генеза, 2006. – с. 215-222

I.Організаційний момент.**II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школяра до сприйняття нової теми.**

Прослухаємо кілька есе-роздумів на тему: чи повинна держава втручатися в сімейні стосунки.

III. Мотивація навчальної діяльності

Пригадайте казку Попелюшка. Права кого з дітей були порушені? Чи трапляються такі Попелюшки в наш час? Хто має захищати права дітей?

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

Вчитель оголошує тему уроку. Після цього уроку Ви зможете:

- пояснювати, як закони про сім'ю та шлюб захищають дитину в сім'ї ;
- аналізувати ситуації порушення прав дитини;
- Розповідати про підстави та процедуру позбавлення батьківських прав.
- розрізняти усиновлення та опіку і піклування.

V. Вивчення нового матеріалу.**1.Як держава захищає права дитини в сім'ї**

У статтях Сімейного кодексу України закріплено, що права дитини на належне батьківське виховання забезпечується системою державного контролю, яка встановлена законом. Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до *органів опіки та піклування, інших органів державної влади*(наприклад, прокуратури, служби у справах неповнолітнього, кримінальна міліція в справах

неповнолітнього), органів місцевого самоврядування та громадських організацій. Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів безпосередньо до суду, якщо вона досягла 14 років.

2. За що і як батьки можуть бути позбавлені батьківських прав.

*Використовуючи метод 6*6*6 опрацюйте питання за роздатковим матеріалом.*

- **У яких випадках батьків можуть бути позбавлені судом батьківських прав щодо усіх своїх дітей**

Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав щодо усіх своїх дітей або когось із них. Загалом це можливо, якщо вони обоє, чи будь-хто з них:

1. не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування
2. ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини
3. жорстоко поведуться з дитиною
4. є хронічними алкоголіками або наркоманами
5. вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва
6. засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини.

Суд може позбавити батьків батьківських прав щодо їх дитини.

- **Який статус особи позбавленої батьківських прав**

Особа, позбавлена батьківських прав:

1. втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання
2. перестає бути законним представником дитини
3. втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми
4. не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником
5. не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності (право на утримання від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування)

б. втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною. Разом з тим, особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини.

• Які права мають особи позбавлених батьківських прав

Мати, батько, позбавлені батьківських прав, мають право на звернення до суду із заявою про надання їм права на побачення з дитиною. Суд може дозволити разові, періодичні побачення з дитиною, якщо це не завдасть шкоди її життю, здоров'ю та моральному вихованню, за умови присутності іншої особи.

Мати, батько, позбавлені батьківських прав, мають право на звернення до суду з позовом про поновлення батьківських прав. Поновлення батьківських прав неможливе, якщо дитина була усиновлена і усиновлення не скасоване або не визнане недійсним судом, якщо на час розгляду справи судом дитина досягла повноліття.

Суд може постановити рішення про відібрання дитини від батьків або одного з них, не позбавляючи їх батьківських прав.

Суд може постановити рішення про відібрання дитини від батьків або одного з них, не позбавляючи їх батьківських прав, у випадках, коли вони ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини, жорстоко поводяться з нею, є хронічними алкоголіками або наркоманами, вдаються до експлуатації дитини, а також в інших випадках, якщо залишення дитини у них є небезпечним для її життя, здоров'я і морального виховання. У цьому разі дитина передається другому з батьків, бабі, дідові, іншим родичам – за їх бажанням або органі опіки та піклування.

3. Усиновлення, опіка та піклування.

Використовуючи метод «Карусель» заповніть таблицю.

	Усиновлення	Опіка та піклування	Патронат
Особа, щодо якої встановлюється			
Особа, яка має право здійснити			
Орган, який приймає рішення про встановлення			
Порядок здійснення			
Строк, на який			

встановлюється			
----------------	--	--	--

VI. Осмислення нових знань та умінь.

- Чи має місце порушення прав дитини в кожній ситуації?
 - Які правові рішення мають бути прийняті?
1. Батьки 7-річної Оленки – алкоголіки. Вони продають речі дочки, щоб купити собі випивку.
 2. Батько примушує свого 7-річного сина жебракувати.
 3. Мати 12-річної Оксани зачинила свою дочку в кімнаті, щоб та зробила домашнє завдання.
 4. Батьки 16 –річної Катерини забороняють їй товаришувати з хлопцями.

VII. Систематизація й узагальнення нових знань і умінь на перетворюючому і творчому рівні.

1. **Між якими із вказаних осіб за певних умов може бути зареєстровано шлюб:**
 - a. особи, які є родичами прямої лінії споріднення
 - b. двоюрідні брат та сестра
 - c. рідні тітка, дядько та племінник, племінниця
 - d. усиновлювач та усиновлена ним дитина
2. **Заручини можуть тривати:**
 - a. до 1 року
 - b. до 6 місяців
 - c. до 3 місяців
 - d. до 1 місяця
3. **Недійсним є шлюб, зареєстрований:**
 - a. з особою, яка перебувала в іншому зареєстрованому шлюбі
 - b. з особою, яка приховала свою тяжку хворобу або хворобу, небезпечну для другого з подружжя і (або) їхніх нащадків
 - c. з особою, яка не досягла шлюбного віку, якій не було надано права на шлюб
 - d. з особою, яка визнана недієздатною
 - e. усі вказані шлюби є недійсними

4. **Особистою приватною власністю дружини, чоловіка не є:**
- a. майно, набуте нею, ним до шлюбу
 - b. майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування
 - c. майно, набуте нею, ним під час шлюбу за самостійно зароблені кошти
 - d. премії, нагороди, які вона, він одержали за особисті заслуги
 - e. усе вказане майно є особистою приватною власністю
5. **Шлюб розривається державним органом реєстрації актів цивільного стану за заявою одного із подружжя, якщо другий із подружжя:**
- a. визнаний померлим
 - b. визнаний обмежено дієздатним
 - c. засуджений за вчинення злочину до позбавлення волі на строк не менш як три роки
 - d. усі відповіді правильні
6. **Шлюбний договір не може регулювати:**
- a. розподіл майна подружжя, набутого під час шлюбу
 - b. особисті відносини подружжя
 - c. аліментні зобов'язання
 - d. шлюбний договір може регулювати всі вказані відносини
7. **Позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений одним із подружжя:**
- a. протягом вагітності дружини
 - b. після досягнення дитиною одного року
 - c. протягом строку тяжкої хвороби дружини, чоловіка
 - d. усі відповіді правильні
8. **Дитина, зачата у шлюбі, не вважається такою, що походить від подружжя, якщо:**
- a. вона народилася після спливу десяти місяців від дня припинення шлюбу
 - b. до народження дитини мала місце реєстрація повторного шлюбу її матері з іншою особою
 - c. штучне запліднення дружини, проведене без згоди її чоловіка

- d. усі відповіді правильні
9. **Особа, позбавлена батьківських прав, має право:**
- a. на побачення з дитиною за дозволом суду
- b. на поновлення батьківських прав
- c. на матеріальне утримання дитини
- d. усі відповіді правильні
10. **За загальним правилом аліменти на дитину присуджуються:**
- a. від дня розлучення батьків
- b. від дня пред'явлення позову про стягнення аліментів
- c. за 1 рік, який передував позову включно
- d. за 3 роки, які передували позову включно
11. **Без згоди батьків усиновлення дитини провадиться, якщо вони:**
- a. інваліди
- b. зловживають спиртними напоями
- c. визнані обмежено дієздатними
- d. усі відповіді правильні
- e. жодна відповідь не правильна
12. **Рішенням суду не може бути позбавлено одного з подружжя права на утримання, якщо:**
- a. подружжя перебувало в шлюбних відносинах нетривалий час
- b. непрацездатність того з подружжя, хто потребує матеріальної допомоги, виникла в результаті вчинення ним умисного злочину
- c. непрацездатність або тяжка хвороба того з подружжя, хто потребує матеріальної допомоги, була прихована від другого з подружжя при реєстрації шлюбу
- d. непрацездатність того з подружжя, хто потребує матеріальної допомоги, виникла в результаті виконання ним службових чи трудових обов'язків
- e. усі відповіді правильні

VIII. Підведення підсумків уроків.

Дайте визначення основним поняттям в кінці параграфу підручника.

Оцінювання навчальної діяльності учнів на уроці.

ІХ. Інструктаж з домашнього завдання

Основне. Опрацювати параграф підручника 19.

На вибір. Підготувати повідомлення про діяльність органів, які опікуються дітьми.

Урок №4.

Тема: *Право на працю*

Мета: дати уявлення про юридичний зміст права на працю, віносини, що регулюються нормами трудового права; розвивати вміння пояснювати та застосовувати положення Конституції України; наводити приклади віносин, що регулюються нормами трудового права; складати за зразком резюме для працевлаштування; пояснювати, що таке підприємницька діяльність та наводити приклади її основних організаційно правових форм; моделювати процедуру реєстрації підприємницької діяльності; формувати свідому позицію, щодо важливості права людини на працю; формування основних життєвих компетентностей (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Тип уроку: засвоєння нового навчального матеріалу.

Література: Підручники:

1. Наровлянський О.Д.П Правознавство (практичний курс): Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.:Грамота, 2009.- с.144-151.

2. Самолук В. Філіп'єв А. Основи правознавства.- Остріг, 2006.

Посібники: 1. Ратушняк С.П. Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу. 12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)

Методичні посібники: 1. Бізбіз Т.О. Усі уроки «Правознавство. Практичний курс». 9 клас./ Т.О Бізбіз, Я.Г.Бондаренко, В.О Коваль, Л.Г. Чабан, І.А.Карп'юк . – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – с.97-126

2. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144с.

3. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – К.: Генеза, 2006. – с. 215-222

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школяра до сприйняття нової теми.

III. Мотивація навчальної діяльності

Цікаво знати, що умовно всіх тих, хто працює, поділяють на дві групи: перша, «сині комірці» – це робітники, які займаються фізичною працею, та друга, «білі комірці» – працівники та службовці, люди інтелектуальної праці.

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

Вчитель оголошує тему уроку. Після цього уроку Ви зможете:

- пояснювати юридичний зміст права на працю, наводити приклади відносин, що регулюються нормами трудового права;
- називати основні причини безробіття України, описувати шляхи пошуку роботи та оцінювати їхню ефективність;
- складати за зразком резюме для працевлаштування;
- пояснювати підприємницька діяльність та наводити приклади її основні організаційно-правових форм;
- формувати власну позицію щодо важливості права людини на працю.

V. Вивчення нового матеріалу.

○ **Право на працю в законодавстві України.**

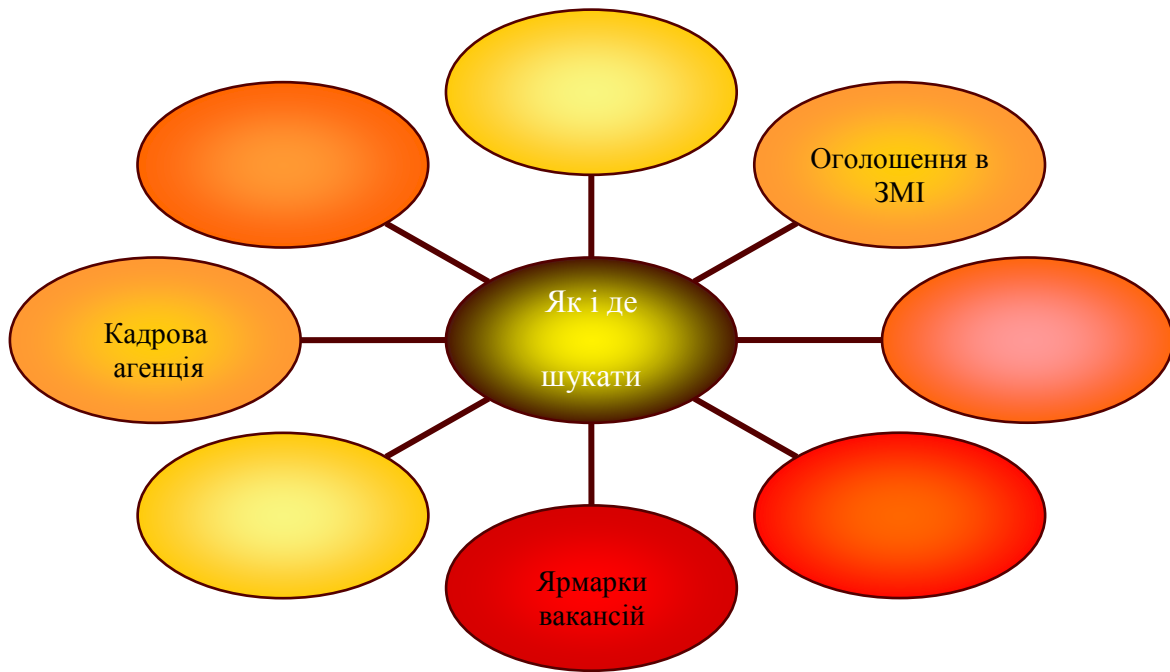
○ **Основними джерелами трудового права є**

- Конституція України (ст. 43, 44, 45)
- Кодекс законів про працю від 10.12.1971
- Закони України “Про колективні договори і угоди” від 1 липня 1993 року
- “Про відпустки” від 15 листопада 1996 року,
- Про зайнятість населення” від 1 березня 1991 року

Ознайомлення з юридичними документами.

○ Як знайти роботу та влаштуватися на неї.

Використовуючи метод мозкового штурму заповнюємо таблицю.

Роботодавці використовують різні засоби відбору працівників на роботу: бажаючим працевлаштуватися пропонують скласти про себе **резюме**, подати рекомендаційний лист, пройти співбесіду.

Закінчіть речення, користуючись змістом підручника

Резюме – це ...

У резюме має бути зазначено...

Якщо резюме допомагає в заочному знайомстві то співбесіда – більш детальне особисте знайомство. Співбесіда – це завжди діалог, який повинен виявити вашу компетентність.

○ **Право на підприємницьку діяльність.**

Пригадайте з курсу «Ділова активність» та використовуючи метод «Коло понять, ідей» працюємо за матеріалами посібника с.122-125(посібник Ратушняк С.П.

Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу.

12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)

Право та підприємницька діяльність

Стаття 42 Конституції України надає кожному «право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом».

Підприємницька діяльність — це самостійна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання

(підприємця!» з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку,

- *Самостійна діяльність* означає, що особа сама обирає, чим вона буде займатися (виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг, торгівельна діяльність).
- *Систематичність* полягає у тому, що особа здійснює таку діяльність тривалий термін, тобто постійно.
- *Власний ризик* — означає, що здійснюючи таку діяльність, особа мусить отримати прибутки, «прогоріти» (збанкрутувати), або завершити фінансовий рік збалансовано (прибутки дорівнюють видаткам).
- *Кінцева мета підприємницької діяльності* — отримання результатів та прибутку.

Підприємницька діяльність регулюється Господарським кодексом України та Законом України «Про підприємництво».

Підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом. Разом з тим, для певних видів підприємницької діяльності потрібно отримати спеціальні дозволи від держави (ліцензії). Ліцензії потрібні, наприклад, для використання природних ресурсів, виготовлення ліків, виготовлення та продаж алкогольних і тютюнових виробів медичної та юридичної практики тощо. Окремі види підприємницької діяльності мають право здійснювати лише державні підприємства (виготовлення та продаж нарізної зброї, вибухівки, наркотичних речовин).

Закон забороняє займатися підприємницькою діяльністю:

- народним депутатам;
- Президенту України;
- державним службовцям;
- службовцям органів місцевого самоврядування;
- військовослужбовцям;
- працівникам прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ державного арбітражу, державного нотаріату;
- особам, яким суд заборонив займатися такою діяльністю та іншим.

. Як можна здійснювати, підприємницьку діяльність

Підприємницькою діяльністю можуть займатися як **фізичні особи** (приватні підприємці), так і **юридичні особи** (підприємства).

Найпоширенішими серед юридичних осіб — суб'єктів господарського права — є підприємства.

Підприємство — самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктам для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійсненні виробничої, науково-дослідної, торговельної тощо господарської діяльності, в порядку, передбаченому законодавством.

Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності.

Підприємство має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом, а такс для товарів і послуг. Підприємство не має у своєму складі інших юридичні Підприємство здійснює будь-які види господарської діяльності, якщо вони боронені законодавством України і відповідають цілям, передбаченим стат; Найбільш розповсюдженими підприємствами є *господарські товариств*

Господарське товариство — *це підприємство або інший суб'єкт господарн створені на засадах угоди юридичними особами та/або громадянами шляхом об'є їх майна й участі в управлінні підприємницькою діяльністю товариства з ^ одержання прибутку.*

Розрізняють такі види господарських товариств:

Акціонерне товариство — юридична особа, створена кількома особами передбачених законом випадках — однією особою) господарське товариство має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій рівної номінаї вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями лише майном товариства, а г онери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вар-належних їм акцій (можуть бути відкритими та закритими).

Товариством з обмеженою відповідальністю визнається засноване одним кількома особами товариство, статутний капітал якого поділений на частки, ро яких встановлюється статутом.

Учасники товариства з обмеженою відповідальністю не відповідають за і зобов'язаннями і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості внесених ними вкладів.

Товариством з додатковою відповідальністю визнається товариство, статуті фонд якого поділений на частки визначених установчими документами розмі і учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками статутного фонду, а при недостатності цих сум — додатково належним їм майг в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника

Повним визнається таке товариство, всі учасники якого займаються спільн підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язання товариства усім своїм майном. Ведення справ повного товариства здійснюється загальною згодою всіх учасників (може здійснюватися або всіма учасниками, а одним чи кількома з них).

Особа може бути учасником лише одного повного товариства.

Прибуток та збитки повного товариства розподіляються між його учасника пропорційно до їхніх часток у складеному капіталі, якщо інше не передбачено засновницьким договором або домовленістю учасників.

Командитним товариством визнається товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно відповідають за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства.

Таким чином, учасники командитного товариства поділяються на: 1) осіб, що несуть відповідальність усім своїм майном і мають назву *повні товариши*, 2) осіб, що відповідають лише своїми викладами і мають назву *вкладники (командитисти)*.

Як стати приватним підприємцем

Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності здійснюється у виконавчому комітеті міської, районної у місті ради або в районній, районній місі Києва і Севастополя державній адміністрації за місцезнаходженням або місцем проживання суб'єкта.

Фізична особа, яка має намір здійснювати підприємницьку діяльність (дозволяється з 16 років) без створення юридичної особи, повинна подати до органу державної реєстрації такі документи:

- реєстраційну картку за зразком, яка є одночасно заявою про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності;
 - дві фотокартки;
- довідку (чи її копію) про включення до Державного реєстру фізичних і осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів;
- документ, що підтверджує внесення плати за державну реєстрацію (реєстраційний збір становить 1,5 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а за прискорену, протягом одного дня — 4,5);
- пред'являє документ, що посвідчує особу.

За наявності всіх документів орган державної реєстрації зобов'язаний протягом не більше 5 робочих днів з дня їх надходження внести дані реєстраційної картки до Реєстру суб'єктів підприємницької діяльності (автоматизованої системи збирання, накопичення, обробки та оперативного надання інформації про суб'єкти підприємницької діяльності) та видати *свідоцтво про державну реєстрацію* встановленого зразка з проставленим ідентифікаційним номером фізичної особи — платника податків та інших обов'язкових платежів. Дані про приватного підприємця реєструються у Пенсійному фонді, Фонді соціального страхування, в органі державної податкової служби, в органі державної статистики. На основі свідоцтва приватний підприємець має право виготовити печатку, відкрити рахунок у банку.

VI. Осмислення нових знань та умінь.

Розв'яжіть рівняння:

$$\frac{B}{C} + \frac{D}{F} + E = \frac{H}{M} - \frac{A+L}{K}$$

де:

A - число видів трудового договору за строками.

B – максимальний строк випробування для робітника.

C – максимальний строк переведення працівника на іншу роботу у разі виробничої потреби.

D – максимальний строк переведення на іншу роботу у разі простою.

E - число додаткових підстав для звільнення працівника з ініціативи власника підприємства.

F – мінімальний розмір (у середньомісячних заробітках) виплати вихідної допомоги працівнику у випадку порушення власником законодавства про працю.

K – мінімальний розмір у середньомісячних заробітках) виплати вихідної допомоги працівнику у випадку призову або вступу на військову службу, направлення на альтернативну службу.

L - мінімальний розмір (у середньомісячних заробітках) виплати вихідної допомоги працівникові у випадку порушення законодавства про охорону праці.

M – максимальний термін на протязі якого на працівника, що поступає на роботу вперше, має бути заведена трудова книжка.

N – нормальна тривалість робочого часу для працівників (на тиждень).

Розв'язок:

$$\frac{1}{1} + \frac{1}{1} + 3 = \frac{40}{5} - \frac{3+3}{2}$$

VII. Систематизація й узагальнення нових знань і умінь на перетворюючому і творчому рівні.

VIII. Підведення підсумків уроків.

Оцінювання навчальної діяльності учнів на уроці.

IX. Інструктаж з домашнього завдання.

Основне. Опрацювати параграф підручника 20.

На вибір тим хто народився взимку: скласти коротку пам'ятку для тих, хто йде на співбесіду.

Тим хто народився навесні: скласти резюме.

Порадьтеся з цього приводу з батьками

Урок №5

Тема уроку: *Як стати працівником*

Мета: дати уявлення про поняття трудового договору, його сторони, порядок працевлаштування і прийому на роботу, порядок розірвання трудового договору,

називати основні права та обов'язки роботодавця і працівника; описувати порядок розірвання трудового договору; складати за зразком заяву про прийом на роботу, заяву про звільнення з роботи за власним бажанням; формування основних життєвих компетентностей (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Тип уроку: урок формування і вдосконалення вмінь та навичок

Література:

Підручники:

1. Наровлянський О.Д.П Правознавство (практичний курс): Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.:Грамота, 2009.- с.151-158.

2. Самолюк В. Філіп'єв А. Основи правознавства.- Остріг, 2006.

Посібники:

1. Ратушняк С.П. Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу. 12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)

Методичні посібники:

1. Бізбіз Т.О. Усі уроки «Правознавство. Практичний курс». 9 клас./ Т.О Бізбіз, Я.Г.Бондаренко, В.О Коваль, Л.Г. Чабан, І.А.Карп'юк . – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – с.97-126

2. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144с.

3. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – К.: Генеза, 2006. – с. 215-222

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школяра до сприйняття нової теми.

III. Мотивація навчальної діяльності

Метод «З-Х-Д»

Знаємо	Хочемо дізнатися	Дізналися
--------	------------------	-----------

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

Вчитель оголошує тему уроку. Після цього уроку Ви зможете:

- пояснювати що таке трудовий договір, називати його сторони;
- описувати порядок розірвання трудового договору;
- складати за зразком заяву про прийом на роботу, заяву про звільнення з роботи за власним бажанням.

V. Вивчення нового матеріалу.

○ **Трудовий договір**

Кожен учень використовуючи метод «З-Х-Д»заповнює третю колонку

Відносини виникають індивідуально між кожним із працівників та роботодавцем. Таке врегулювання відбувається на основі трудового договору. Працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, в установах, організаціях, якщо інше не передбачене законодавством, колективним договором або угодою сторін.

Трудовий договір – це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов’язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов’язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Трудовий договір укладається з 16 років, як виняток – з 15 років, а учнями – з 14 років (лише у випадку, якщо трудова діяльність не завдає шкоди здоров’ю, не заважає навчанню, а також є відповідний дозвіл одного із батьків).

Умови трудового договору поділяються на основні (місце роботи, трудова функція (спеціальність, кваліфікація, посада), розмір заробітної плати) та додаткові (будь-які інші, з приводу яких сторони дійдуть згоди).

Трудовий договір може бути:

1. безстроковим, що укладається на невизначений строк
2. на визначений строк, встановлений за погодженням сторін
3. таким, що укладається на час виконання певної роботи.

Строковий трудовий договір укладається у випадках, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений строк з урахуванням характеру наступної роботи, або умов її виконання, або інтересів працівника та в інших випадках, передбачених законодавчими актами.

Трудовий договір укладається, як правило, в письмовій формі (хоча законодавство допускає також і укладення усного трудового договору).

При укладенні трудового договору громадянин зобов'язаний подати паспорт або інший документ, що посвідчує особу, трудову книжку, а у випадках, передбачених законодавством, – також документ про освіту (спеціальність, кваліфікацію), про стан здоров'я та інші документи.

При укладенні трудового договору забороняється вимагати від осіб, які поступають на роботу, відомості про їх партійну і національну приналежність, походження, прописку та документи, подання яких не передбачено законодавством.

При укладенні трудового договору може бути обумовлене угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається. Умова про випробування повинна бути застережена в наказі (розпорядженні) про прийняття на роботу. В період випробування на працівників поширюється законодавство про працю.

Випробування не встановлюється при прийнятті на роботу: осіб, які не досягли вісімнадцяти років; молодих робітників після закінчення професійних навчально-виховних закладів; молодих спеціалістів після закінчення вищих навчальних закладів; осіб, звільнених у запас з військової чи альтернативної (невійськової) служби; інвалідів, направлених на роботу відповідно до рекомендації медико-соціальної експертизи. Випробування не встановлюється також при прийнятті на роботу в іншу місцевість і при переведенні на роботу на інше підприємство, в установу, організацію, а також в інших випадках, якщо це передбачено законодавством.

Строк випробування при прийнятті на роботу, якщо інше не встановлено законодавством України, не може перевищувати трьох місяців, а в окремих випадках, за погодженням з відповідним комітетом профспілки, – шести місяців. Строк випробування не повинен перевищувати 3 місяців, як виняток він може становити 6 місяців. Для робітників строк випробування становить не більше ніж 1 місяць.

Строк випробування при прийнятті на роботу робітників не може перевищувати одного місяця.

Коли строк випробування закінчився, а працівник продовжує працювати, то він вважається таким, що витримав випробування, і наступне розірвання трудового договору допускається лише на загальних підставах.

Якщо протягом строку випробування встановлено невідповідність працівника роботі, на яку його прийнято, власник або уповноважений ним орган протягом цього строку вправі розірвати трудовий договір.

○ **Що таке заробітна робота**

Заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства, установи, організації і максимальним розміром не обмежується.

Мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт).

До мінімальної заробітної плати не включаються доплати за роботу в надурочний час, у важких, шкідливих, особливо шкідливих умовах праці, на роботах з особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я, а також премії до ювілейних дат, за винаходи та раціоналізаторські пропозиції, матеріальна допомога.

Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств, установ, організацій усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб.

Заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором, але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів.

○ **Як розірвати трудовий договір**

Підставами припинення трудового договору є:

1. угода сторін
2. закінчення строку, крім випадків, коли трудові відносини фактично тривають і жодна зі сторін не поставила вимогу про їх припинення
3. призов або вступ працівника на військову службу, направлення на альтернативну (невійськову) службу
4. розірвання трудового договору з ініціативи працівника, з ініціативи власника або уповноваженого ним органу або на вимогу профспілкового чи іншого уповноваженого на представництво трудовим колективом органу
5. переведення працівника, за його згодою, на інше підприємство, в установу, організацію або перехід на виборну посаду
6. відмова працівника від переведення на роботу в іншу місцевість разом з підприємством, установою, організацією, а також відмова від продовження роботи у зв'язку із зміною істотних умов праці
7. набрання законної сили вироком суду, яким працівника засуджено (крім випадків умовного засудження і відстрочки виконання вироку) до позбавлення волі, виправних робіт не за місцем роботи або до іншого покарання, яке виключає можливість продовження даної роботи
8. підстави, передбачені контрактом

Серед вказаних підстав окремого пояснення потребують випадки розірвання трудового договору з ініціативи працівника та розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу.

I. Розірвання трудового договору, укладеного на невизначений строк, з ініціативи працівника (ст. 38, 39 КЗпП).

Про розірвання трудового договору за власним бажанням працівник повинен попередити власника письмово за 2 тижні.

Працівник має право розірвати трудовий договір, укладений на невизначений строк, попередивши про це власника або уповноважений ним орган письмово за два тижні.

У разі, коли заява працівника про звільнення з роботи за власним бажанням зумовлена неможливістю продовжувати роботу (переїзд на нове місце проживання; переведення чоловіка або дружини на роботу в іншу місцевість; вступ до навчального закладу; неможливість проживання у даній місцевості, підтверджена медичним висновком; вагітність; догляд за дитиною до досягнення нею чотирнадцятирічного віку або дитиною-інвалідом; догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку або інвалідом I групи; вихід на пенсію; прийняття на роботу за конкурсом, а також з інших поважних причин), власник або уповноважений ним орган повинен розірвати трудовий договір у строк, про який просить працівник.

Якщо працівник після закінчення строку попередження про звільнення не залишив роботи і не вимагає розірвання трудового договору, власник або уповноважений ним орган не вправі звільнити його за поданою раніше заявою, крім випадків, коли на його місце запрошено іншого працівника, якому відповідно до законодавства не може бути відмовлено в укладенні трудового договору.

Працівник має право у визначений ним строк розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо власник або уповноважений ним орган не виконує законодавство про працю, умови колективного чи трудового договору.

II. Розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу (ст. 40, 41 КЗпП).

Трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом лише у випадках:

1. змін в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників;
2. виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню даної роботи;
3. систематичного невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного чи громадського стягнення;
4. прогулу (в тому числі відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин;
5. нез'явлення на роботу протягом більш як чотирьох місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності, не рахуючи відпустки по вагітності і родах, якщо законодавством не встановлений триваліший строк збереження місця роботи (посади) при певному захворюванні. За працівниками, які втратили працездатність у зв'язку з трудовим каліцтвом або професійним захворюванням, місце роботи (посада) зберігається до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;
6. поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу;
7. появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;
8. вчинення за місцем роботи розкрадання (в тому числі дрібного) майна власника, встановленого вироком суду, що набрав законної сили, чи постановою органу, до компетенції якого входить накладення адміністративного стягнення або застосування заходів громадського впливу.

Звільнення з підстав, зазначених у пунктах 1, 2 і 6, допускається, якщо неможливо перевести працівника, за його згодою, на іншу роботу.

Не допускається звільнення працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу в період його тимчасової непрацездатності (крім звільнення за пунктом 5 цієї статті), а також у період перебування працівника у відпустці. Це правило не поширюється на випадок повної ліквідації підприємства, установи, організації.

Крім вказаних вище підстав, трудовий договір з ініціативи власника або уповноваженого ним органу може бути розірваний також у випадках:

1. одноразового грубого порушення трудових обов'язків керівником підприємства, установи, організації (філіалу, представництва, відділення та іншого відокремленого підрозділу), його заступниками, головним бухгалтером підприємства, установи, організації, його заступниками, а також службовими особами митних органів, державних податкових інспекцій, яким присвоєно персональні звання, і службовими особами державної контрольно-ревізійної служби та органів державного контролю за цінами;
2. винних дій працівника, який безпосередньо обслуговує грошові або товарні цінності, якщо ці дії дають підстави для втрати довір'я до нього з боку власника або уповноваженого ним органу;
3. вчинення працівником, який виконує виховні функції, аморального проступку, не сумісного з продовженням даної роботи.

Розірвання трудового договору з підстав змін в організації виробництва і праці (крім випадку ліквідації підприємства, установи, організації); невідповідності працівника посаді; систематичного невиконання обов'язків; прогулу; нез'явлення на роботу протягом більш як чотирьох місяців підряд; появи в нетверезому стані; втрати довір'я до нього з боку власника; вчинення аморального проступку може бути проведено лише за попередньою згодою профспілкового органу, первинної профспілкової організації, членом якої є працівник.

Профспілковий орган у п'ятнадцятиденний строк розглядає обґрунтоване письмове подання власника або уповноваженого ним органу про розірвання трудового договору з працівником.

Подання власника або уповноваженого ним органу має розглядатися у присутності працівника, на якого воно внесено. Розгляд подання у разі відсутності працівника допускається лише за його письмовою заявою. За бажанням працівника, від його імені може виступати інша особа, у тому числі адвокат. Якщо працівник або його представник не з'явився на засідання, розгляд заяви відкладається до наступного засідання у межах строку, визначеного частиною другою цієї статті. У разі

повторної неявки працівника без поважних причин подання може розглядатися за його відсутності.

Якщо виборний орган профспілкової організації не утворюється, згоду на розірвання трудового договору дає керівник профспілкової організації.

Профспілковий орган повідомляє власника або уповноважений ним орган про прийняте рішення у письмовій формі в триденний строк після його прийняття. У разі пропуску цього строку вважається, що профспілковий орган дав згоду на розірвання трудового договору.

○ **Що таке трудова книжка**

Трудова книжка є основним документом про трудову діяльність працівника. Трудові книжки ведуться на всіх працівників, які працюють на підприємстві, в установі, організації або у фізичної особи понад п'ять днів. Трудові книжки ведуться також на позаштатних працівників при умові, якщо вони підлягають державному соціальному страхуванню.

Трудова книжка є основним документом, що підтверджує стаж роботи особи. Працівникам, що стають на роботу вперше, трудова книжка оформляється не пізніше п'яти днів після прийняття на роботу.

До трудової книжки заносяться відомості про роботу, заохочення та нагороди за успіхи в роботі на підприємстві, в установі, організації; відомості про стягнення до неї не заносяться.

VI. Осмислення нових знань та умінь.

Аналіз юридичної ситуації

Громадянин Іваненко Іван Іванович працює токарем на Острозькому заводі високовольтної апаратури, однак у зв'язку з переїздом в іншу місцевість він хоче звільнитися із заводу. Переїхати його сім'я планує через 3 тижні. До кого повинен звернутись Іваненко? Яким чином? Чи можуть йому відмовити? Якщо в даному випадку є потреба, то склади від імені Іваненка заяву про звільнення на ім'я директора заводу Петра Васильовича Кузьмука.

Визнач, у якій із вказаних ситуацій наявний прогул:

1. Зоя Дідич, яка працює перукарем, разом із подругами під час робочого дня пішла в кафе, тому не була на роботі дві години.
2. Громадянин Сидорук на три години запізнився на роботу в зв'язку з тим, що був затриманий працівниками міліції як свідок дорожньо-транспортної пригоди.
3. Громадянин Петренко зранку запізнився на роботу на півгодини, з обіду – на годину, а потім залишив робоче місце на півтори години раніше; причиною своєї поведінки він назвав нетворчий настрій.

VII. Підведення підсумків уроків.

Оцінювання навчальної діяльності учнів на уроці.

VIII. Інструктаж з домашнього завдання.

Основне. Опрацювати параграф підручника 21.

На вибір. Тим хто народився влітку: скласти за зразком заяву про прийом на роботу. **Тим хто народився восени:** скласти заяву про звільнення з роботи за власним бажанням.

Порадьтеся з цього приводу з батьками

Урок №6.

Тема: Праця неповнолітніх

Мета: дати загальне уявлення про нормативні акти, які регулюють особливості праці неповнолітніх; ознайомити з основними пільгами, які надаються законом неповнолітнім щодо робочого часу, часу на відпочинок та оплати праці; формування основних життєвих компетентностей (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Тип уроку: комбінований

Література:

Підручники:

1. Наровлянський О.Д.П Правознавство (практичний курс): Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.:Грамота, 2009.- с122-165
2. Самолюк В. Філіп'єв А. Основи правознавства.- Остріг, 2006.

Посібники:

1. Ратушняк С.П. Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу. 12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)

Методичні посібники:

1. Бізбіз Т.О. Усі уроки «Правознавство. Практичний курс». 9 клас./ Т.О Бізбіз, Я.Г.Бондаренко, В.О Коваль, Л.Г. Чабан, І.А.Карп'юк . – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – с.97-126

2.Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144с.

3. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – К.: Генеза, 2006. – с. 215-222

I.Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школяра до сприйняття нової теми.

Розігрування ситуації за ролями

Основні ролі:

- *Особи, що хочуть отримати роботу – 2учні.*
- *Працівники, що бажують звільнитися з роботи – 2 учні.*
- *Керівники підприємства(ті, що проводять співбесіду;ті,що підписують заяву за власним бажанням;) -3-4 учні.*

III. Мотивація навчальної діяльності

Пригадаєте казку «Буратіно». Як ви вважаєте чи є в казці приклади експлуатації дітей?

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

Вчитель оголошує тему уроку. Після цього уроку Ви зможете:

- описувати права неповнолітніх у трудових відносинах;
- характеризувати особливості робочого часу та часу відпочинку неповнолітніх.

V. Вивчення нового матеріалу.

Використовуючи метод «Ажурна пилка» опрацюйте такі питання:

1. *Якою повинна бути тривалість робочого дня неповнолітніх?*
2. *За яким принципом нараховують зарплату неповнолітніх?*

3. *Які пільги мають неповнолітні щодо відпустки?*
4. *Які обмеження, пов'язані з тривалістю робочого часу неповнолітніх існують?*

Використовуйте ст. 51, 187, 192, 194, 195 Кодексу законів про працю.

VI. Осмислення нових знань та умінь.

VII. Систематизація й узагальнення нових знань і умінь на перетворюючому і творчому рівні.

*Використовуючи метод «Письмові дебати» дайте відповідь на запитання: **Чому не варто працевлаштовуватись «по-чорному»?***

VIII. Підведення підсумків уроків.

Оцінювання навчальної діяльності учнів по завершенні уроку.

IX. Інструктаж з домашнього завдання.

Опрацювати параграф підручника 22. Підготуйтеся до залікового уроку, повторивши параграфи 17-22 підручника.

X. Перевірка знань та умінь учнів.

1. У трудовому праві поняття “колективний договір” і “трудоий договір”:
 - a. тотожні за змістом
 - b. поняття “колективний договір” має ширшу дію
 - c. поняття “трудоий договір” має ширшу дію
 - d. правильна відповідь відсутня
2. За загальним правилом строк випробування для працівників становить:
 - a. 1 місяць
 - b. 3 місяці
 - c. 6 місяців
 - d. 1 рік
3. Строк випробування для працівників, які щойно закінчили вищі навчальні заклади:
 - a. не повинен перевищувати 1 місяця
 - b. не повинен перевищувати 3 місяців
 - c. не повинен перевищувати 6 місяців
 - d. строк випробування не встановлюється

4. Власник при прийнятті особи на роботу не має права вимагати:
- a. документ про освіту
 - b. характеристику
 - c. довідку про стан здоров'я
 - d. правильна відповідь відсутня
5. Працівник може бути звільнений власником без згоди профспілкового органу у разі:
- a. незадовільних результатів випробувального терміну
 - b. ліквідації підприємства
 - c. вчинення розкрадання майна власника
 - d. усі відповіді правильні
6. Яке твердження є помилковим:
- a. працівник може укласти трудовий договір лише на одному підприємстві
 - b. колективний договір може надати працівникам додаткові гарантії порівняно з чинним законодавством
 - c. за угодою між працівником та власником можуть бути встановлені інші умови праці, ніж визначені законом
 - d. контракт укладається лише у письмовій формі
7. До трудової книжки не заносяться відомості про:
- a. займану посаду
 - b. заохочення та нагороди
 - c. стягнення
 - d. період працевлаштування
8. При рівних умовах продуктивності праці і кваліфікації перевага в залишенні на роботі надається:
- a. особам, в сім'ї яких немає інших працівників із самостійним заробітком
 - b. працівникам, які є інвалідами
 - c. працівникам, які проживають в даній місцевості
 - d. усі відповіді правильні
9. Гаврилюк, який працював слюсарем, за трудовим розпорядком мав знаходитись на робочому місці протягом 8-годинного робочого дня. Однак він без

поважних причин запізнився на роботу на 2 години і без дозволу керівника покинув робоче місце за 1 годину до закінчення робочого дня. Через це Гаврилюк може бути звільнений:

- a. за прогул
 - b. за одноразове грубе порушення трудових обов'язків
 - c. за виявлену невідповідність займаній посаді
 - d. за систематичне невиконання обов'язків, покладених на нього трудовим договором
 - e. не може бути звільнений
10. Право на відпустку настає після закінчення:
- a. 3 місяців безперервної роботи
 - b. 6 місяців безперервної роботи
 - c. 11 місяців безперервної роботи
 - d. 12 місяців безперервної роботи
11. Дисциплінарне стягнення не може бути накладене, якщо з часу проступку минуло:
- a. 1 місяць
 - b. 3 місяці
 - c. 6 місяців
 - d. 1 рік.
12. У трудовому праві обмежена матеріальна відповідальність працівника означає, що:
- a. працівник не несе відповідальності за шкоду, спричинену власнику підприємства
 - b. за шкоду, спричинену працівником, відповідає власник підприємства
 - c. за шкоду, спричинену працівником, відповідає профспілка
 - d. працівник несе відповідальність за шкоду в межах свого середнього заробітку.
13. Поняття “неповний робочий час” і “скорочений робочий час”:
- a. тотожні за змістом
 - b. поняття “неповний робочий час” ширше

- c. поняття “скорочений робочий час” ширше
 - d. поняття не збігаються.
14. При роботі в нічний час тривалість зміни:
- a. залишається такою ж, як і при роботі в денний час
 - b. скорочується на одну годину
 - c. продовжується на одну годину
 - d. робота у нічний час заборонена
15. Творча відпустка надається працівникам для:
- a. закінчення дисертаційних робіт
 - b. складання випускних іспитів
 - c. догляду за дитиною
 - d. додаткового відпочинку
16. Працівники несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної підприємству, установі, організації:
- a. в кожному випадку заподіяння шкоди
 - b. у випадку умисного заподіяння шкоди
 - c. у випадку будь-якого винного заподіяння шкоди
 - d. працівники не несуть жодної матеріальної відповідальності.

Урок №7

Тема: *Закони в житті твоєї сім'ї та твої права в трудових відносинах*

Мета: узагальнити та перевірити засвоєння матеріалу теми; перевірити рівень засвоєння та розвитку вмінь пояснювати поняття пов'язані з сімейним та трудовим правом; розв'язувати ситуації, що відбуваються в сімейних та трудових відносинах, використовуючи законодавчі акти; формувати основні життєві компетентності (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Тип уроку: урок контролю та корекції знань, умінь та навичок.

Література:

Підручники:

1. Наровлянський О.Д.П Правознавство (практичний курс): Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.:Грамота, 2009.- с.151-158.

2. Самолук В. Філіп'єв А. Основи правознавства.- Остріг, 2006.

Посібники:

1. Ратушняк С.П. Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу. 12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)

Методичні посібники:

1. Бізбіз Т.О. Усі уроки «Правознавство. Практичний курс». 9 клас./ Т.О Бізбіз, Я.Г.Бондаренко, В.О Коваль, Л.Г. Чабан, І.А.Карп'юк . – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – с.97-126

2.Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144с.

3. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – К.: Генеза, 2006. – с. 215-222

I.Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школяра до сприйняття нової теми.

III. Мотивація навчальної діяльності

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

Вчитель оголошує тему уроку. Після цього уроку Ви зможете:

- узагальнити отримані на протязі теми знання;
- оцінювати позитивні на негативні сторони вивченого;
- пояснювати власне ставлення з поставленої проблеми.

IV. Перевірка знань та умінь

- **Використовуючи метод «Прес...» порівняйте переваги та недоліки різних систем заробітних плат.**
- **Використовуючи метод «Письмові дебати» вискажіть «За» та «Проти» шлюбного договору.**

«Письмові дебати». Клас поділяється на дві групи і розсаджується так, щоб по одну сиділи стверджуюча сторона, а по другу – заперечуюча. Вчитель дає аркуш паперу стверджуючій стороні, і та пише свій аргумент. Потім листок передається другій стороні...Дебати тривають до тих пір, поки в однієї з груп не вичерпається аргументи чи контраргументи.

- Використовуючи метод «Снігова куля» оцініть переваги та недоліки заняття підприємницькою діяльністю приватним підприємцем та шляхом створення юридичної особи.
- Складіть юридичні ситуації, у яких мало би місце особисте та спільне майно подружжя.

V. Підведення підсумків уроків.

Оцінювання навчальної діяльності учнів на уроці.

VI. Інструктаж з домашнього завдання.

Повторити теми «Галузі права, правопорушення та юридична відповідальність».

«Правовий ерудит»

Мета:

Розширити знання з теми «Закони вжитті твоєї сім'ї» та «Твої права в трудових відносинах», зокрема, з термінології, розв'язування юридичних ситуацій, ознайомити учнів з практичним застосуванням набутих теоретичних знань з сімейного та трудового права.

Поглибити вміння і навички: орієнтування у правовому просторі; застосування юридичних понять і термінів; аналізу правових ситуацій.

Формувати правову культуру школяра; формування основних життєвих компетентностей (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Виховувати у школярів інтерес до правових знань.

Обладнання. Різномірні завдання на картках; ватмани; маркери.

Хід заняття

I. Підготовчий етап.

Вивчення теоретичного матеріалу з теми трудове та сімейне право. Напередодні гри проводиться інструктування та консультація учнів.

II. Проведення гри.

Гра складається з таких раундів:

1. Розминка.
2. «Юридичний буквар».
3. Правова естафета.
4. «Логічні ланцюжки».
5. Ситуації.

1.Розминка (робота в парах).

Визначте види юридичної відповідальності, які застосовуються за кожне із вказаних правопорушень:

- 1) безквитковий проїзд у транспорті -
- 2) несплата комунальних послуг -
- 3) шкідливі викиди в атмосферу -
- 4) пошкодження паркану сусідньої дачної ділянки -
- 5) продаж наркотичних засобів -
- 6) вбивство -
- 7) розтрата матеріальних цінностей -
- 8) прогул -
- 9) крадіжка -
- 10) керування автомобілем у нетверезому стані -

Визначте види юридичної відповідальності, які застосовуються за кожне із вказаних правопорушень:

- 1) запізнення на роботу -
- 2) збут підроблених грошей -
- 3) ухилення від сплати податків -
- 4) ухилення від подачі декларації про доходи -
- 5) знищення пам'ятки архітектури, що охороняється державою порушення правил пожежної безпеки -
- 6) втручання у роботу суддів -
- 8) поява на роботі в нетверезому стані -
- 9) нецензурна лайка -
- 10) недотримання умов договору по виконанню підрядних робіт пошкодження

бібліотечної книги -

2. «Юридичний буквар». (метод незакінченого речення):

- Сім'я – це ...
- Шлюб – це ...
- Дитина – це ...
- Усиновлення – це ...
- Опіка – це ...
- Піклування – це ...
- Працівник – це ...
- Роботодавець – це ...
- Безробітний – це ...
- Резюме – це ...
- Трудові відносини – це ...
- Трудовий договір – це ...
- Заробітна плата – це ...
- Трудова книжка – це ...
- Господарське товариство – це ...

3. Правознавча естафета (метод «Мікрофон»)

1. Знайдіть помилку в тексті: "На прохання працівників похилого віку, власник або уповноважений ним орган, повинен встановити неповний робочий день або неповний робочий тиждень".

2. Знайдіть помилку в тексті: "Громадянами похилого віку визнаються: чоловіки у віці 60 і жінки у віці 55 років і старші, а також особи, яким до досягнення загального пенсійного віку залишилось не більше року".

3. Громадянці Комаровій, яка працювала на МЗКЛ і має двох дітей 12 і 14 років, була надана за її бажанням додаткова відпустка тривалістю 5 днів з 10 грудня у четвер. Коли вона мала вийти на роботу?

4. Що єднає чоловіка, дружина якого перебуває у післяпологовій відпустці, хворобу дитини та поділ щорічної відпустки на частини?

5. Знайдіть помилку в тексті: "Особам віком до 18 років заміна всіх видів відпусток грошовою компенсацією допускається у випадках, визначених законом".

6. Криве дзеркало: "Зарплата при здобутті утриманця".

7. Чого і чому не вистачає в списку: "Організований набір працівників, райони з особливими природними умовами, контракт, неповноліття".

8. Чого і чому не вистачає в списку: "Неповнолітні, молоді робітники після закінчення ПТУ, молоді спеціалісти після закінчення вузів, інваліди".

9. Що зайве і чому: "Батьківські права і обов'язки по вихованню дітей, право на вибір місця проживання, право на повагу до своєї індивідуальності?"

10. Що єднає особисті немайнові блага, дії, та речі?

11. Що єднає діяльність по управлінню спільним майном подружжя, прояви турботи щодо батьків та виховання дітей?

12. Що зайве і чому: "Право чоловіка і дружини на повагу до своєї індивідуальності, реалізація права на виховання дитини, вибір місця проживання?"

13. Що єднає позбавлення батьківських прав, скасування усиновлення, визнання недійсними усиновлення та шлюбу?

14. Що зайве і чому: "Вимоги про стягнення аліментів за минулий час; вимоги про розірвання шлюбу і вимоги про повернення дітей?"

15. Криве дзеркало: "Об'єкти, яким надано материнські обов'язки".

16. Знайдіть помилку в тексті: "У разі, якщо батько змінив своє ім'я, по батькові дитини, яка досягла чотирнадцяти років, змінюється за її згодою".

4. «Логічні ланцюжки» (метод «два-чотири-всі разом»)

1. Сім'я створюється на підставі:
 - а) опіки; б) піклування; в) спільного проживання;
 - г) шлюбу; д) кровного споріднення; е) усиновлення.
2. У випадку народження дитини сім'ю може створити особа, яка:
 - а) досягла 14-и річного віку;
 - б) незалежно від віку;
 - в) у залежності від того чи перебуває вона у шлюбі.
3. Основу сімейних правовідносин складають:

- а) особисті немайнові відносини;
 - б) майнові відносини;
 - в) фактичні сімейні відносини.
4. Які з нижчевказаних сімейно-правових відносин є безстроковими:
- а) батьківські права і обов'язки по вихованню дітей;
 - б) право спільної сумісної власності подружжя;
 - в) право на вибір місця проживання.
5. Нормами Сімейного кодексу врегульовані деякі правовідносини, які виникають між громадянами і організаціями. Ці правовідносини є:
- а) сімейними; б) шлюбними; в) шлюбно-сімейними;
 - г) різновидом адміністративно-правових відносин.
6. Правоздатність у суб'єктів сімейних правовідносин виникає:
- а) тільки з моменту народження;
 - б) тільки з досяганням повноліття;
 - в) з досягненням чоловіками 18-и річного віку, а жінками 17-и річного віку;
 - г) в окремих випадках з моменту народження, а в окремих при досягненні певного віку.
7. Шлюбна правоздатність виникає:
- а) одночасно із шлюбною дієздатністю;
 - б) з моменту народження;
 - в) з моменту отримання паспорта.
8. Об'єктом трудових відносин є:
- а) результати праці;
 - б) жива праця;
 - в) як результати праці так і жива праця.
9. Сторонами трудових відносин є:
- а) роботодавець і працівник;
 - б) філія підприємства і працівник;
 - в) філія, яка наділена правом прийняття і звільнення працівників, ведення трудових книжок і працівник.

10. Чинність законодавства про працю поширюється на:
- а) Президента України;
 - б) суддів;
 - в) прокурорів;
 - г) на осіб, які проходять альтернативну службу;
 - д) працівників міліції.
11. Держава гарантує:
- а) підбір підходящої роботи працівникові;
 - б) працевлаштування працівника;
 - в) сприяння у підборі підходящої роботи і працевлаштуванні.
12. Колективний договір містить:
- а) нормативні і рекомендаційні умови;
 - б) нормативні і зобов'язальні умови;
 - в) зобов'язальні і рекомендаційні умови.
13. У кооперативах і фермерських господарствах із статусом юридичних осіб, які не використовують праці осіб, що не являються їх членами:
- а) колективний договір обов'язково повинен бути укладений;
 - б) укладається тільки у тому випадку, якщо до цього прагне більшість членів фермерського господарства;
 - в) колективний договір може не укладатись.
14. Примирна комісія розглядає і вирішує колективні трудові спори з питань:
- а) встановлення нових чи зміни існуючих соціально-економічних умов праці і виробничого побуту;
 - б) укладення чи зміни колективного договору;
 - в) виконання колективного договору чи його окремих положень;
 - г) порушення законодавства про працю.

6. Ситуація (метод «Карусель»)

Задача №1

Олена Притула, яка народилася 20 січня 1986 р. та Олег Туріс, який народився 15 січня 1985 р; 20 грудня 2002 р. подали заяву про реєстрацію шлюбу в

державний орган реєстрації актів цивільного стану. Урочиста церемонія реєстрації була призначена на 22 січня 2003 р. Наречені з цим спочатку погодились. Однак 2 січня 2003 року Олегу стало відомо, що йому через тиждень треба терміново виїхати за кордон, оскільки він переміг у конкурсі на зайняття вакантної посади в одній із фірм. У зв'язку з цим наречені звернулися до суду з проханням про дозвіл на дострокову реєстрацію шлюбу. У суді їм запропонували з цим проханням звернутися до міськвиконкому, але там їм відмовили. Проаналізуйте ситуацію. Виправіть помилки, якщо вони є. Чи мали право наречені на дострокову реєстрацію шлюбу?

Задача №2

Василь Сабов та Ганна Петрище, будучи двоюрідними братом і сестрою, подали заяву на реєстрацію шлюбу до державного органу реєстрації актів цивільного стану. Факт родства вони приховали. 10 травня 2003 р. шлюб було зареєстровано. Оскільки Ганна перейшла для проживання до Василя, то це не сподобалося його 40-а річній незаміжній сестрі Одарці, яка так само як і її брат проживала з батьками у 2-ох кімнатній квартирі. Вважаючи, що її права порушені, 25 травня Одарка звернулася з позовом до суду про визнання шлюбу недійсним. Судове засідання відбулося аж 2 липня 2003 р. На судове засідання Ганна принесла довідку про те, що знаходиться на першому місяці вагітності і тому на підставі ч. III ст. 41 Сімейного кодексу шлюб не може бути визнаний недійсним. Одарка наполягала на тому, що шлюб може бути визнаний недійсним, оскільки на момент її звернення з позовом до суду Ганна ще не була вагітною. Вирішіть справу.

Задача №3

Громадян Тарчинець, будучи смертельно хворим, знаходився на стаціонарному лікуванні у гематологічному відділенні Закарпатської ОКЛ. За тиждень до смерті він зареєстрував шлюб із медсестрою Ганусяк. Однак ще за місяць до реєстрації шлюбу Тарчинець склав заповіт, за яким усе своє майно він заповів старшому брату Петру. Тарчинець помер 20 липня 2003 р. о 18 год. 10 хв., а його брат Петро, повертаючись з лікарні того ж дня о 19 год. 15 хв. - під колесами автомобіля. У Тарчинця дітей і дружини (якщо не брати до уваги медсестру), а також батьків не було, однак у нього був молодший брат Юрій, який вважав, що

оскільки Петро спадщину не прийняв, то вона належить йому. У свою чергу Ганусяк вважала, що спадкування має відбуватися за законом, і вся спадщина має перейти їй. Щоб ви порадили Юрію зробити для того, щоб отримати спадщину. Проаналізуйте ситуацію.

Задача №4

25-и річний вдівець Олег одружився на 17-и річній Діані. У Олега була 4-ох річна дочка Гафія, а у Діани 2-ох річний Петро. Щоб міцніше пов'язати себе сімейними стосунками Олег виявив бажання усиновити Петра, а Діана – Гафію. Чи можливе таке усиновлення? Якщо можливе, то що для цього треба зробити?

Задача №5

Слюсарі заводу ЗКЛ Малишев і Рябчук після обідньої перерви повернулися на завод. На прохідній їх зупинив начальник охорони підприємства і заявив про те, що Малишев подає ознаки алкогольного сп'яніння, а Рябчук - ознаки наркотичного сп'яніння і через це він відстороняє їх від роботи. Це було зроблено в присутності двох вахтерів і інженера відділу кадрів. Спроба Малишева і Рябчука зв'язатися по телефону з майстром дільниці успіхом не увінчалась і тому вони образившись, пішли скаржитись у міліцію. Наступного дня, вийшовши на роботу, вони дізнались про те, що звільнені за прогул. Вважаючи такий наказ незаконним, вони звернулись до суду про поновлення на роботі. Дайте правовий аналіз ситуації.

Задача №6

В ЗОШ I-III ст. № 25 м. Житомира було встановлено графік проходження обов'язкового медичного огляду працівниками школи. Вчителька Саркісова, у дні відведені для цього, огляду не пройшла. 20 березня 2001 року директор школи своїм наказом відсторонив її від роботи, оголосив догану, і зобов'язав її на протязі трьох днів пройти медогляд, однак Саркісова замість цього три дні працювала на власній земельній ділянці, а 24 березня вийшла на роботу. У відповідь на це вона знову була відсторонена від роботи і після відповідного оформлення, отримання згоди профкому, була звільнена з роботи через невідповідність займаній посаді через стан здоров'я. У наказі директора наводилось таке обґрунтування: оскільки немає медичного підтвердження про те, що Саркісова може продовжувати виконувати

роботу, то вона підлягає звільненню через невідповідність займаній посаді за станом здоров'я. Дайте правову оцінку діям директора.

Задача №7

При прийнятті на роботу вантажником Зайчука, угодою з ним було обумовлено, що він працюватиме за неповним робочим днем. 10 жовтня 2001 року у зв'язку з тим, що треба було терміново розвантажити один вагон, в якому привезли устаткування для підприємства, Зайчуку довелося попрацювати дев'ять годин. При погодинній системі оплати праці його заробіток в цей день склав 10 гривень. Вирахуйте розмір оплати праці за кожну годину.

ВИСНОВКИ

Суспільству майбутнього потрібні люди з актуальними знаннями, гнучкістю і критичністю мислення, творчою ініціативою, високим адаптаційним потенціалом. Не менш важливими будуть такі їх якості, як висока моральність, особистісна відповідальність, внутрішня свобода, налаштованість на максимальну самореалізацію, здатність досягати високої мети раціональним шляхом і коректними засобами.

Система освіти як частина суспільної системи перебуває під впливом багатьох сил, одні з яких потребують структурних змін у ній, інші - змістових, технологічних. Сучасний етап системи освіти не задовольняє багатьох, хто в ній працює. Неабиякі можливості для якісних змін в освіті пов'язані з інтенсивним розвитком засобів комунікації та Інформаційних технологій.

Особливо значущим є формування компетентності педагога, його особистісно-професійних якостей, здатності жити і працювати в інноваційному режимі: прийняти і зрозуміти нове, опанувати інноваційну ситуацію.

Відомо, що перехід від старого до нового дуже тяжкий. Він може тягнутись десятиліттями. Розвиток школи не може йти інакше, ніж через оволодіння новим, через інноваційний процес. Саме це вимагає кардинальних змін у визначенні філософії освіти, нового змісту, педагогічних технологій тощо. Об'єктом майже кожного інноваційного процесу стають діти.

Отже, компетентність — це не тільки і не стільки знання, а знання плюс уміння і навички користуватися цим знанням.

Важливим є досвід, набутий ліцеїстами під час участі в олімпіадах та творчих конкурсах різних рівнів. Мої учні – постійні учасники і призери різноманітних міських та обласних заходів з історії, етики та правознавства

Технологія досвіду містить такі класифікаційні параметри:

- за рівнем застосування: загальнопедагогічна;
- за орієнтаційними формами: класно-урочна, індивідуальна;
- за домінуючими методами: розвитку інтерактивних методів;

за напрямом модернізації: раціоналізаторська

Основна форма організації навчально-виховної діяльності у класно-урочній системі – урок. Кожен із них має свою дидактичну мету, що й визначає його типологію. Структурні елементи уроку мають бути вибудовані для кожного типу у чітко визначеній логічній послідовності. Вони передбачають застосування тих чи інших методів навчання (приклади реалізацій алгоритму див. у розробках уроків та позакласного заходу).

Своєрідність досвіду полягає в:

- поєднанні стратегій, методів, прийомів (традиційних з інтерактивними технологіями навчання) в загальноприйнятій структурі уроку;
- розробці системи уроків, що допомагають формувати у них життєві компетентність;
- моделюванні та реалізації авторських уроків.

Результати практичного застосування досвіду свідчать, що він сприяє:

- формуванню життєвих компетентностей;
- підвищенню навчально-пізнавальної мотивації учнів;
- міцному засвоєнню знань, умінь, навичок;
- формуванню особистісних ставлень;

зацікавленості у здійсненні дослідницької діяльності в урочний та позаурочний час.

Результати практичного застосування досвіду свідчать, що він сприяє:

- формуванню життєвих компетентностей;
- підвищенню навчально-пізнавальної мотивації учнів;
- міцному засвоєнню знань, умінь, навичок;
- формуванню особистісних ставлень;
- зацікавленості у здійсненні дослідницької діяльності в урочний та позаурочний час;
- зростанню результативності учнів під час міських, обласних, всеукраїнських конкурсів та олімпіад .Узагальнюючи сказане, зазначимо, що зміст освіти, форми, методи, прийоми, засоби навчання, повинні бути орієнтованими на формування компетентності учнів, тобто їх готовності до життя. А навчання має бути не рутинним, а цікавим, бажаним для учнів, а допоможуть в цьому інтерактивні технології навчання.

«Формування основ життєвих компетентностей школярів шляхом їх соціалізації на уроках галузі «Суспільствознавство»»- тема спрямована на виховання справжньої творчої особистості, яка володіє основними (ключовими) компетентностями, які сприяють досягненню успіхів в житті, дозволяють повністю самореалізуватися особистості. Велика увага приділяється формуванню навичок мислення високого рівня (аналіз, синтез, порівняння) у дітей, що сприяє формуванню творчої особистості. Сутність підходу, для досягнення цієї мети полягає у підвищенні інтересу до історії, етики та правознавства сприяє розвитку в учнів активної пізнавальної діяльності, самостійності у осмисленні матеріалу. Дуже важливий фактор є створення на уроці атмосфери доброзичливості та гуманності.

Виховання в учнів основ життєвих компетенцій, наполегливості у досягненні мети, вміння мислити нестандартно сприяють підвищенню зацікавленості учнів у предметі, бажанню стати активними громадянами демократичної держави.

Впровадження досвіду сприяє тому, що учні щорічно стають призерами олімпіад з правознавства та історії; кожного року багато дітей висловлює бажання захищати свої наукові роботи на конкурсі – захисті МАН України, обираючи історичну та правову тематику. Серед них також є призери. Так, за період з 2009 до 2014 н.р. переможцями міських та обласних олімпіад та конкурсів МАН стали 27 учнів: міські олімпіади – 23, конкурси МАН – 16, обласні олімпіади – 2, обласний етап МАН – 4, обласний етап Всеукраїнських конкурсів – 4, 7 учні стали переможцями Всеукраїнського етапу конкурсу «Об'єднаймося ж брати мої» та конкурсу «Мій рідний край».

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовиченко Р.П., Тарасова І.В. Шляхи формування життєвої компетентності особистості школяра. – Вип. І. – Миколаїв, 2003. – 56 с.
2. Волобуєва Т.Б. Розвиток творчої компетентності школярів.- Х.: «Основа», 2005.- с. 96.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології.- К.: Академвидав, 2004
4. Дівакова І. І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. – Тернопіль: Мандрівець, 2008.
5. Ельконін Д.Б. Поняття компетентності з позицією розвивального навчання. Красноярськ. 2002.
6. Життєва компетентність особистості / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Сохань, Г.М. Несен. – К.: - Богдана, 2003. – 520 с.
7. Зінов'єва Т. Формування ключових компетентностей учнів. //Директор школи. 2005 .- №42.-с.19, .- №43.- с.25.
8. Кожевников В. Поняття "компетентність" у педагогіці. // Директор школи. Україна.-2008.-№5.-с.50-51.
9. Лупінович С.М. Професійна компетентність учителя у формуванні ціннісного ставлення до навчання в учнів молодших класів. //-Х.: Вид.група "Основа. " 2009. с.17 Навчаємося залюбки! Формування мотивації до навчання в учнів молодших класів.
10. Мисюра Л.А. Формування життєвих компетентностей учнів початкових класів шляхом організації пошукової діяльності. // Початкова освіта.-2009.-Лютий (№5-7).с.70
11. Осадча І. Ключові компетенції учнів.//Директор школи.-2010.-Жовтень (№40).с.21-23
12. Павлютенков Є.М.. Орієнтуватися на життєву компетентність людини. Школа життєтворчості особистості: Науково-методичний збірник / Ред.кол. В.М.Доній (голова), Г.М.Несен (заст.голови), І.Г.Єрмаков (наук.ред.) та ін. – К.: ІСДО, 1995.– 480с.

13. Паук Л.О. Компетентнісний підхід до організації навчальної та ігрової діяльності молодших школярів у умовах модернізації освіти. // Початкова освіта. - Лютий (№5-7) - с.49
14. Растянников А.В., Степаньев С.Ю., Ушаков Д.В. Рефлексивное развитие компетентностей в совместном творчестве. – М, 2002.
15. Сохань Л., Сохань И. Время Нового Мира и человек. – К., 2001. – 131 с.
16. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. 2-е изд.-К.: Радянська школа. 1972. - 244с.
17. Философский энциклопедический словарь / Под ред. В.В.Давыдова.- М.: Педагогика. 1980. - 176с.
18. Хуторський А.В. Ключові компетентності як компонент особистісно-орієнтованої парадигми освіти // Народна освіта. -2003 .- № 2.
19. Ганаба С. Використання технологій критичного мислення та інтерактивного навчання на уроках етики у 5 класі. – Кам'янець -Подільський : Абетка – Нова, 2006. – 115 с.
20. Данилевська О., Пометун О. Етика. 5 клас. – К.: Генеза , 2005. –.
21. Данилевська О. Етика. Робочий зошит. – К. : Літера ЛТД, 2005, - 68 с.
22. Етика : Методичний посібник. // За ред. Григораш В.В. – Харків: Основи, 2007. Романєєва І.В. Етика : Дидактичний матеріал. – Харків. 2005.- 160 с.
23. Мовчан В.С. Етика. Книга для вчителя: Навч.-метод. Посібник.- К.: Знання, 2008.- 3-3с.
24. Мовчун А. Етика. 5 клас. - Дивослово . -2006.-№ 4.
25. Нечволод Л.І. Етика.5 клас. Матеріали до уроків. – Харків, Торсінг, 2006.- 189 с.
26. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144с.
27. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – К.: Генеза, 2006. – с. 215-222
28. Романєєва І.В. Етика : Дидактичний матеріал. – Харків. 2005.- 160 с.
29. Фесенко В.І., Фесенко О.В., Бакіна Т.С. Етика. 5 клас. – К., Навчальна книга, 2005.- 250 с.

- 30.. Життєва компетентність особистості / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Сохань, Г.М. Несен. – К.: - Богдана,2003. – 520 с.
31. Растянников А.В., Степаньев С.Ю., Ушаков Д.В. Рефлексивное развитие компетентностей в совместном творчестве. – М, 2002.
32. Сохань Л., Сохань И. Время Нового Мира и человек. – К., 2001. – 131 с.
33. Павлютенков Є.М Орієнтуватися на життєву компетентність людини. Школа життєтворчості особистості: Науково-методичний збірник / Ред.кол. В.М.Доній (голова), Г.М.Несен (заст.голови), І.Г.Єрмаков (наук.ред.) та ін. – К.: ІСДО, 1995.– 480с.
34. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості та детермінанти його побудови // Мистецтво життєтворчості особистості: У 2 ч. Ч.1. Теорія і технологія життєтворчості: Наук.-метод. Посібник. – К, 1997.
35. .Наровлянський О.Д.П Правознавство (практичний курс): Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.:Грамота, 2009.- с135-142
36. Самолюк В. Філіп'єв А.Основи правознавства.- Остріг, 2006.
37. Ратушняк С.П. Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу. 12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)
38. Бізбіз Т.О. Усі уроки «Правознавство. Практичний курс». 9 клас./ Т.О Бізбіз, Я.Г.Бондаренко, В.О Коваль, Л.Г. Чабан, І.А.Карп'юк . – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – с.97-126